

Pragmatik Dil Becerilerinin Değerlendirilmesi

Derleme Makale / Review Article

 Şule NAMLI, Artvin Çoruh Üniversitesi

Öz

Pragmatik dil becerilerin değerlendirilmesi, özellikle dil ve sosyal gelişim alanında bozuklukları olan çocukların değerlendirilmesinde merkeze alınması gereken bir konudur. Sosyal, dilsel, bilişsel ve kültürel etkilerin pragmatik dil üzerindeki karmaşık etkileşimi nedeniyle, değerlendirmeye yönelik norm bağımlı bir yaklaşım ele almak tek başına yeterli değildir. Pragmatik dil becerileri çevre, ortam ve bağlamdan etkilenen becerilerdir ve bu becerileri yapılandırılmış ve standardize yöntemlerle değerlendirmek oldukça güçtür. Dolayısıyla, pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesinde standardize testlerin yanı sıra, çocukları farklı ortam ve bağlamlarda, farklı kişilerle etkileşim kurarken gözlemeleme fırsatı olan ebeveyn, öğretmen ve uzmanların gözlemlerini de kullanmak önemlidir. Bu nedenle ebeveyn ve uzmanlar tarafından yanıtlanan kontrol listelerinin de etkili bir şekilde kullanılması gerekli görülmektedir. Bununla birlikte çocukların pragmatik dil becerilerini doğal gözlem ve anlatı analizi yöntemleriyle de değerlendirmek mümkündür ve uzmana çocuğun pragmatik dil performansı hakkında daha detaylı bilgi sağlamaktadır. Bu bilgiler ışığında bu derlemenin amacı pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesinde kullanılan değerlendirme yöntem ve araçlarını literatür doğrultusunda incelemektir.

Anahtar Kelimeler

Pragmatik dil,
değerlendirme,
pragmatik dil bozukluğu.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 12.08.2022

Kabul Tarihi: 28.12.2022

E-Yayın Tarihi:08.07.2023

Assessment Of Pragmatic Language Impairment

Abstract

Assessment of pragmatic language skills is an issue that should be put at the center of the assessment of children with language and social development disorders. Because of the complex interplay of social, linguistic, cognitive, and cultural influences on pragmatic language, it is not sufficient to consider a norm-dependent approach to assessment alone. Pragmatic language skills are those that are affected by the context and environment, and it is difficult to assess these skills in structured environments with standardized methods. Therefore, in assessing pragmatic language skills, it is important to use standardized tests as well as the observations of parents, teachers, and experts, who have the opportunity to observe children interacting with different people in different settings and contexts. For this reason, it is considered necessary to use the checklists answered by parents and experts effectively. However, it is also possible to evaluate children's pragmatic language skills with natural observation and narrative analysis methods, providing the specialist with more detailed information about the child's pragmatic language performance. In the light of this information, the aim of this review is to examine the assessment methods and tools used in the assessment of pragmatic language skills in the light of the literature.

Keywords

Pragmatic language,
assessment,
pragmatic language
impairment.

Article Info

Received: 08.12.2022

Accepted: 12.28.2022

Online Published:07.08.2023

Atf (How to cite)

Namli, Ş. (2023). Pragmatik Dil Becerilerinin Değerlendirilmesi, Çocuk ve Gelişim Dergisi, 6 (11), 67-92.

Sorumlu Yazar: Şule Namli, sulenamli.86@gmail.com

Giriş

Pragmatik dil becerileri, çocukların çevrelerindeki kişiler ile ilişkiler geliştirmek; okul öncesi ve ilkokul döneminde devam edilen eğitim kurumları da dahil olmak üzere çeşitli bağlam ve kişilerle etkileşim kurmak için önemlidir. Pragmatik dil becerileri, toplumda bağımsız bir yaşam sürmek, akademik ve sosyal başarıya ulaşmak (çevremizdeki kişilerle ilişkiler kurmak sürdürmek), ayrıca iş ve sosyal yaşam etkinliklerine katılmak için temel olduğundan, bu beceriler yaşam kalitesi için hayati önem taşır (Diken, 2014). Pragmatik dil becerileri, ekonomik, politik ve kültürel ilişkilerin tarihsel süreci içinde öğrenilen sosyal ve kültürel uygulamaların sonucunda şekillendiği için bu becerileri değerlendirmek, dilin diğer bileşenlerine ait becerileri değerlendirmekten daha karmaşıktır. Bu nedenle, pragmatik dil becerilerinin birçok özelliği ile ilgili doğru verilere ulaşmak için, verimli şekilde kullanılacak kullanıcı ve çocuk dostu değerlendirmeler önemlidir.

Dilin kullanımına ilişkin becerileri ya da pragmatik dil becerilerine ilişkin kapsamlı bir değerlendirme, çocuğun pragmatik dil becerilerinin, güçlü ve zayıf yönlerini belirleyebilmekle birlikte müdahale programlarının oluşturulmasını kolaylaştırmaktadır. Konuşma dilinde ortaya çıkan dilin kullanımına ilişkin becerilerin değerlendirilmesi, özellikle iletişimde sınırlılıkları ve dil konuşma bozuklukları gösteren çocukların değerlendirilmesinde merkeze alınması gereken bir konudur (Adams, 2002; Adams, 2015). Ancak; sosyal, dilsel, bilişsel ve kültürel etmenlerin pragmatik dil becerileri üzerindeki karmaşık etkisi nedeniyle değerlendirmeye yönelik gelişimsel bir yaklaşım belirlemek oldukça zordur. Pragmatik dil becerileri bağlamdan etkilenir ve yapılandırılmış ortamlarda standardize yöntemler ile değerlendirmek oldukça güçtür. Dolayısıyla pragmatik dil becerilerinin değerlendirilme süreci çocukları çeşitli ortam ve bağlamlarda, farklı kişilerle etkileşim kurarken gözlemlene fırsatı olan ebeveyn, öğretmen ve uzmanların gözlemlerini içermelidir (Adams, 2015; Norbury, 2014).

Çocukların dil becerilerindeki yetersizliklerinin erken dönemde değerlendirilerek bu yetersizliklere ilişkin gelişim destek programları ve müdahale programlarının çocuklara uygulanması, ileri dönemde ortaya çıkabilecek sorunların ve gelişimsel bozuklukların önlenmesinde önemli katkılar sağlar. Pragmatik dil becerilerinde yetersizlikleri olan çocukların da erken dönemde belirlenmesi bu açıdan kritik bir süreçtir. Bu yetersizlikler uzman müdahalesi gerektiren çocukluk psikopatolojileri riskinin artması dahil olmak üzere, bir çocuğun yaşam kalitesi üzerindeki etkileri nedeniyle klinik açıdan önemli görülmektedir (Mackie ve Law, 2010). Pragmatik dil becerileri açısından yetersizlik gösteren çocukların genellikle sosyal beceriler açısından risk grubunda oldukları bilinmektedir. İletişim sorunları; çocukların akran etkileşimlerini olumsuz etkilemektedir (Donno vd., 2010; Gibson vd., 2013; Helland vd., 2014; Helland ve Helland, 2017; Janik Blaskova ve Gibson, 2021; Mackie ve Law, 2010; Zaidman-Zait ve Most, 2020). Pragmatik dil yetersizlikleri nedeniyle çocuklar daha sınırlı iletişim kurdukları için oyun arkadaşı olarak tercih edilmemektedirler. Ayrıca pragmatik dil becerilerindeki yetersizlikler çocukların davranış problemleri geliştirmelerine (Conti Ramsden vd., 2013; Deal, 2009; Helland vd., 2014; Helland ve Helland 2017; Ketelaars vd., 2010; Levinson vd., 2020) ve sosyal-duygusal gelişim alanında yetersizlikler göstermelerine (Conti-Ramsden ve Botting, 2004) neden olmaktadır. Ayrıca pragmatik dil bozuklukları çocukların akademik becerilerini, benlik

saygısını, davranışlarını ve kişilerarası ilişkilerini etkileyebilir (Adams, 2012). Bununla birlikte Rapin ve Dunn (2013), dilin semantik, sentaks ya da diğer biçimsel bileşenlerine ait güçlüklerin ilerleyen yaşlarda azaldığını veya hiç görülmediğini ancak pragmatik dil bozukluklarının yaşam boyu sürdüğünü belirtmektedir. Bu nedenle tipik gelişim gösteren veya gelişimsel bir yetersizlik gösteren çocukların pragmatik dil becerileri açısından değerlendirilmeleri ve erken dönemde gerekli müdahale programlarının gerçekleştirilerek çocukların desteklenmesi kritik öneme sahiptir.

Aşağıdaki metinde bir çocuğun anlatı analizi kullanılarak pragmatik dil becerilerindeki zayıf ve güçlü olduğu alanların kısa bir değerlendirmesi örnek olarak verilmiştir.

Örnek Anlatı Analizi

AP: Kurbağa, eeee köpekle eee çocuk da iyi geceler sormuş. Bir de eeeee...

ÇG: Evet, ne görüyorsun burada?

AP: Sonra kurbağa kaçmış. Sonra sabah olmuş sonra eee kalkmış. Sonra kurbağa nerde sormuş. Sonra bura ne?

ÇG: Bak bakalım ne? Sen ne görüyorsan onu söyleyebilirsin.

AP: Botun içine bakmış. Kavanozun içinde de yok bak. Hiii şuna bak kavanozun içinde kalmış. Sonra da ordan pencereden bakıyor bağıyor. Kurbağa neredesin? Sonra da köpek düşmüş. Sonra köpeği kurtarmış çocuk. Sonra varmış... Sinek sinek... Köpek sinekleri yer mi?

ÇG: Bilmem yer mi sence? Ama şimdi konumuz bu değil, öyküyü anlatmaya devam eder misin?

AP: Bilmem ormana gelmişler. Sonra eeee oraya bakıyormuş. Köpek de arılara bakıyormuş havlıyormuş. Sonra da saldırmış timsah çıkmış burnunu yemiş. Sonra arılar düşmüş şunun peşinden kovalamış. Sonra arılar burda.. Yani ağaca çıkmış. Orda delikten bakıyor. Sonra ordan bu neydi kuş mu?

ÇG: Sen nasıl isimlendirmek istiyorsan öyle isimlendirebilirsin.

AP: Kuş onu düşürüyor. Çıkmış düşürüyor. Sonra bu köpek koşuyor sinekler de şurdan şöyleee dans ediyor. Şimdi bir şey söyleyecem Süleyman bize geldi.

ÇG: Demek Süleyman size geldi? Bu konuyu sonra konuşsak öyküyü anlatmaya devam etsek olur mu? Sonra ne olmuş?

AP: Sonra ağacın oraya saklanmış. Sonra oraya çıkmış. Bu neydi?

ÇG: Sence ne?

AP: Bilmem. Sonra bu neydi yaaa unuttum ismini. Kucağına almış. Sonra oraya atcağı. Atmış. Sonra düşmüş.

ÇG: Nereye düşmüş?

AP: Suya... köpek nerde? Haaa köpek kafasına çıkmış. Yani köpek kafasına çıkıyor. Bir ses duyuyor. Acaba kurbağa mıydı şşşş diyor. Aaaa kurbağa burda. Aaa kurbağa burda. Sonra teşekkür ederim artık kurbağayı

Yukarıdaki metin pragmatik dil becerileri alanında güçlükleri olan 5 yaşındaki bir çocuğun çocuk gelişimi uzmanı tarafından gerçekleştirilen "Kurbağa Neredesin" (Mayer, 1969) öyküsüne ait anlatı transkripsiyonudur. Çocuğun burada öyküyü anlatırken sözcükleri hatırlayamadığı, resimde gördüğü nesne ya da canlıları farklı bir şekilde isimlendirdiği görülmektedir. Örneğin öyküde arılar köpeği kovalarken çocuk köpeklerin sinekleri yiyip yiyemeyeceklerini sorgulamaktadır. Ayrıca çocuk köstebeğin çocuğun burnunu ısırması olayını timsah saldırısı olarak belirtmiştir. Bununla birlikte çocuğun cümleye başlarken

hatalı başlangıçlar yaptığı ve doğru sözcüğü bulmakta zorlandığı görülmektedir. Ek olarak çocuğun konuşurken nelerden veya kimlerden bahsettiği tam olarak anlaşılammaktadır, cümlelerinde özne yoktur ve çocuk konuşma sırasında sohbetin konusunu kendi ilgi duyduğu alana çekmektedir. Ayrıca çocuk eylem ifadelerine eklenen ekleri yanlış bir şekilde kullanmaktadır, çocuğun sözcük tercihlerinde ve anlatmak istedikleriyle ilgili belirsizlikler görülmektedir. Yine çocuk öyküyü anlatırken kendi yaşantısı hakkında bilgisi olmayan kişiye herhangi bir açıklama yapmadan bilgi vermekte (Süleyman'ın onların evine gelmesi) bağlam dışı konuşmaktadır. Bu çocuğa ait olan bu öyküde daha birçok iletişim probleminden bahsetmek mümkündür. Bu iletişim problemleri genel olarak dilin nasıl kullanıldığıyla ilgili bir takım becerilerin sınırlılık göstermesinden kaynaklanmaktadır. Bununla beraber bu anlatı analizinden çocuğun iletişim becerilerine ilişkin güçlü yanları da ortaya çıkarılabilir. Örneğin bu örnekte çocuk bağlaç içeren cümleler kurabilmekte ve öyküyü giriş gelişme ve sonuç aşamalarını içerecek şekilde anlatabilmekte, konuşmayı başlatıp sürdürmekte ve sıra alarak konuşabilmektedir.

Bu bilgiler kapsamında bu derlemede, yukarıda örneklenen pragmatik dil becerileri ve bozukluğunun tanımı, hangi yöntemlerle değerlendirildiği üzerinde durulacak ve yayınlanmış testler, profiller ve kontrol listelerine yer verilecektir.

Pragmatik Dil/ Edimbilim/ Kullanımbilim

Amerikan Konuşma ve İşitme Derneği (American Speech and Hearing Association-ASHA), dilin pragmatik bileşenini, işlevsel ve sosyal olarak uygun iletişim oluşturmak için dil bileşenlerini (yani fonoloji, morfoloji, sözdizimi ve anlambilim) birleştiren sistem olarak tanımlar. Dilin sosyal iletişim için kullanımını tanımlayan bir terim olarak pragmatik dil, kişinin niyetini açıklayabilmesi ve dünyada işlerini halledebilmesi için dilin bağlama uygun bir şekilde kullanılmasıdır (Gleason ve Ratner, 2017). “Pragmatik dil”, konuşmanın amacını ve bu amacın farkındalığını bilme, bu amaca ulaşmak için dilin kullanımı ile ilgilidir. “Pragmatik dil becerileri”, sohbet başlatma, sohbeti sürdürme, uygun bir şekilde sıra alarak konuşma, konuşma sırasında ortam ve kişi durumlarına göre uyarlamalar yapabilmek, çıkarım yapabilmek, mecazi dili (atasözü, deyimler ve metafor) anlayabilmek, jest, mimikler gibi sözel olmayan iletişimi anlayabilmek ve uygun şekilde kullanabilmek, içerik açısından sıralı, uyumlu ve tutarlı anlatılar yapabilmek vb. becerileri içerir (Adams, 2015; Norbury, 2014). Pragmatik dil, konuşan kişinin niyetini, ifadelerin özel biçimlerini ve dinleyicide nasıl bir etki bırakacağını kapsar. Sosyo-kültürel etkileşimlerde ne zaman konuşulup konuşulmayacağını, kiminle hangi konular hakkında konuşulabileceğini; nerede, hangi şekilde konuşulması gerektiğini belirlemektedir. Ek olarak pragmatik dil, dili nezaket kurallarına uygun şekilde kullanmanın farkındalığını içerir. Ayrıca sosyal hedeflerin gerçekleştirilmesi için, konuşurken sıra almayı, konuları yönetebilmeyi, nezaket kurallarına uymayı, sosyal rollerin farkındalığını, diğer bireylerin konuşma ihtiyaçlarının anlaşılmasını ve dilin etkili, uygun, doğru bir şekilde kullanılmasını ifade eder (ASHA, 2014). Pragmatik, dilin tüm bileşenlerini kapsayan, düzenleyen ve iletişim amaçlı kullanılmasını sağlayan; dilin “neden” ve “nasıl” kullanıldığı ile ilgili bileşenidir (Reed, 2018). Pragmatik dil, dilin sosyal bağlamda çeşitli amaçlara yönelik işlevini ve iletişim amacına uygun kullanımına ilişkin bilgiyi ifade eder (Topbaş, 2006). Ayrıca sosyal amaçlar için dilin nasıl kullanıldığını belirleyen kurallar bütünüdür. Bahsi geçen tüm bu becerilerde çeşitli düzeylerde gelişimsel sınırlılıklar ve bozukluklar gözlenebilmektedir.

Pragmatik Dil Bozuklukları

İletişim sorunları gelişimsel bozukluğu olan çocuklar söz konusu olduğunda en önemli ve en fazla etkilenen gelişim alanıdır (Diken, 2014). Pragmatik dil bozuklukları alanındaki araştırmaların birçoğu, büyük ölçüde altta yatan bozukluğun doğasına (Bishop, 2000; Botting ve Conti-Ramsden, 2003; Geurts vd., 2004; Shields vd., 1996) odaklanmıştır. Bazı araştırmalar ise; tanı kriterlerinin oluşturulabilmesi için pragmatik dil bozukluğunun bulgularına (Adams vd., 2005; Bishop ve Adams, 1989) odaklandığı göze çarpmaktadır. Pragmatik dil bozukluğu (PDB), tanısal sınıflandırması ortaya çıktığından beri tartışmalı bir terim olarak ele alınmaktadır (Ketelaars vd. 2009; Ketelaars vd., 2010). Bu terimin geçerliliği ile ilgili tartışmaların ana sebebi pragmatik dil bozukluğunun; Otizm Spektrum bozukluğu (OSB) ve Asperger sendromu gibi yaygın gelişimsel bozuklukların (YGB) semptomlarıyla olan benzerliğidir. Çünkü PDB semptomları, OSB olan çocuklardaki semptomların bir parçasıdır. Gelişimsel pragmatik dil bozukluğu; dil konuşma bozuklukları ve daha da genelinde özgül dil bozukluğu (Asal, 2021; Bishop, 2000; Bishop ve Baird, 2001; Bishop ve Norbury, 2002; Laws ve Bishop, 2004; Leinonen ve Letts, 1997; Osman vd., 2011), Otizm Spektrum bozukluğu (Adams, 2002; Adams vd., 2005; Andrés-Roqueta ve Katsos, 2020; Bishop, 2000; Bishop vd., 2006; Canlı, 2018; Diken, 2014; Geurts ve Embrechts, 2008; Geurts vd., 2019; Hyter, 2007; Mandy vd., 2017; Ünözkan- Aksu, 2022), Asperger sendromu (Adams vd., 2002; Bishop, 1989; Helland vd., 2010; Hyter, 2007; Lokusa vd., 2007) gibi bozukluklarda sıklıkla gelişimsel açıdan birincil yetersizlik alanıdır. Bu bozuklukların yanı sıra dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) (Adams, 2002; Bishop, 2000; Canlı, 2018; Geurts ve Embrechts, 2008; Hyter, 2007; Torre Carril ve Pérez-Pereira, 2019), öğrenme güçlüğü (Cardillo vd., 2018; Etlan ve Acarlar, 2021; Ferrara vd., 2020; Griffiths, 2007; Seçkin Yılmaz ve Şemşedinovksa, 2020) gibi bozukluklara da eşlik edebilir. Bazı araştırmalar da; fetal alkol spektrum bozuklukları (Coggins vd, 2007; Hyter, 2007; Vega-Rodríguez vd., 2020), Down Sendromu (Laws ve Bishop 2004; Lee vd., 2017; Martin vd., 2018; Smith vd., 2017; Torre Carril ve Pérez-Pereira, 2019) ve Williams Sendromu (Hoffman vd., 2013; Laws ve Bishop, 2004; Philofsky vd., 2007) gibi bozuklukları olan bireylerde de pragmatik dil becerilerinde sınırlılıklar olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte psikiyatrik sorunları (Brenne ve Rimehaug, 2019; Helland ve Heimann, 2007; Im-Bolter ve Cohen, 2007) olan çocukların pragmatik dil becerilerinde de sınırlılıklar görülmektedir. Özellikle OSB kapsamında incelendiğinde Bishop (2000); Pragmatik dil bozukluğu olan çocukların OSB’de görülen üçlü bozukluğu (iletişim, sosyal etkileşim ve ilgiler) göstermelerinin şart olmadığını belirtmiştir. Bishop ve Norbury (2002) çalışmalarında PDB’nin, OSB’den ayrı olarak görülebildiğine dair bazı kanıtlar sunmuşlardır. Dahası, pragmatik yetersizlikleri gösteren bazı çocukların herhangi bir OSB semptomu göstermediklerini de kaydetmişlerdir. Bishop (2000) PDB’nin, OSB ya da DEHB benzeri tanılara eşlik edebilen bir yetersizlik olarak bilinmesine rağmen sadece bu tanılara özgü bir bozukluk olmadığını belirtmiştir. Sosyal yetersizlikler veya öğrenme güçlüklerinin olmadığı durumlarda da görülebileceğine dair bulgular ortaya konularak bu durum “Pragmatik Dil Bozukluğu” olarak tanımlanmıştır.

Amerikan Psikiyatri Birliği’nin (American Psychiatric Association, 2013) yayımladığı “Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı Beşinci Baskısında (DSM-5)” sosyal iletişim bozukluğu terimi yeni bir kategoride Nörogelişimsel Bozukluklar/ İletişim Bozuklukları başlığı altında OSB ve diğer sosyal

iletişim bozukluklarından ayrı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca Adams (2015), pragmatik dil bozukluğu teriminin yerine DSM-5'te yer alan sosyal iletişim bozukluğu teriminin kullanılabilmesine ilişkin görüş bildirmiştir.

DSM-5 Sosyal iletişim bozukluğu için aşağıdaki tanı kriterleri verilmiştir:

- Sosyal işlevi etkileyen kalıcı pragmatik dil güçlükleri
- Dili anlama ve ifade etmeyi etkileyen kalıcı dil güçlükleri
- Otizm Spektrum Bozukluklarındaki yetersizliklerin olmaması
- Bulguların erken çocukluk döneminden itibaren görülmesi

Pragmatik dil bozukluğu, karşılıklı iletişim için gerekli olan dilin kullanımı becerilerindeki sınırlılıkları ifade eden tanımlayıcı bir terimdir, dil ile bağlam arasındaki uyumsuzluğu ifade etmektedir (Bishop, 2000; Volden ve Lord, 1991). PDB özet olarak, konuşma içeriğini aktarmada ve anlamada dilin kullanımında yaşanan yetersizlikler olarak tanımlanabilen bir terimdir, dil ile bağlamın birbiriyle uyumsuz olmasını ifade etmektedir (Adams, 2002).

PDB erken çocukluk yıllarında OSB, ÖDB gibi gelişimsel bozukluğu olan çocuklarda dil gecikmeleriyle birlikte görülmesine rağmen, çocukların müdahale ve gelişimsel destek programları ile dil gecikmelerinin üstesinden gelebildikleri görülmektedir. Nitekim çocuklar okul yıllarında akıcı bir şekilde konuşabilir ve sözdizimi kurallarını normal bir şekilde kullanabilir (Botting ve Conti-Ramsden, 2003; Conti-Ramsden ve Botting, 1999), ancak pragmatik dil becerilerindeki sorunlar ve yetersizlikler görülmeye devam etmektedir. PDB olan çocuklarda karmaşık cümle kurma, söylem ve anlatının düzenlenmesinde ve anlaşılmasında önemli ölçüde yetersizlikler, sosyal çıkarsama yapamama, dilin toplumsal kullanımında ve sosyo-bilişsel becerilerde sınırlılıklar görülebilmektedir. Bunlara ek olarak bazı çocuklarda sadece kendi ilgi alanlarıyla ilgili konuşma, aşırı derecede ve tekrarlı bir şekilde sorgulama ve stereotipik konuşma eşlik edebilmektedir (Bishop ve Adams, 1989). Bunlar göz önünde bulundurulduğunda, iletişim becerilerini pragmatik dil becerileri açısından değerlendirmek farklı gelişimsel bozukluklar için oldukça önemlidir.

PDB olan çocuklar, dilin sosyal bağlamlarda kişilerarası kullanımında sınırlılık yaşarlar. Tipik olarak ayrıntı verme eğilimi gösterirler, sıra alma becerilerinde, konuşma sırasında konuyu sürdürmekte güçlük çekerler, söylemi anlamada ve anlatının düzenlenmesinde sorunlar yaşarlar ve konuşma becerilerini geliştirmede güçlük çekerler (Bishop, 2000; Bishop ve Adams, 1989; Botting, 2002; Ryder ve Leinonen, 2014). Ek olarak dilin aşırı bir şekilde gerçekçi kullanımı ve sosyal çıkarsama yapamama (Leinonen ve Letts, 1997; Ryder ve Leinonen, 2014) gibi sorunlar da gösterirler. Mecazi anlamları yorumlama veya dinleyicilerin bilgi ihtiyaçlarını ölçme konularında da zorlanırlar (Adams, 2002; Adams, 2015; Norbury, 2014).

PDB en genel ifadeyle; sesbilgisi, biçimbilgisi, söz dizimi ve sözel akıcılıkta bozukluğu olmayan ancak iletişim amaçlarını anlama ve iletme, konuştuğu kişinin gereksinimlerini fark etme, konuşmayı sürdürme becerileri ile ilgili olan iletişimsel becerilerde problemleri olan çocuklarda kullanılan bir terimdir (Ketelaars vd., 2010). Pragmatik dil alanında yetersizlikleri olan çocukların erken dönemde tespit edilip

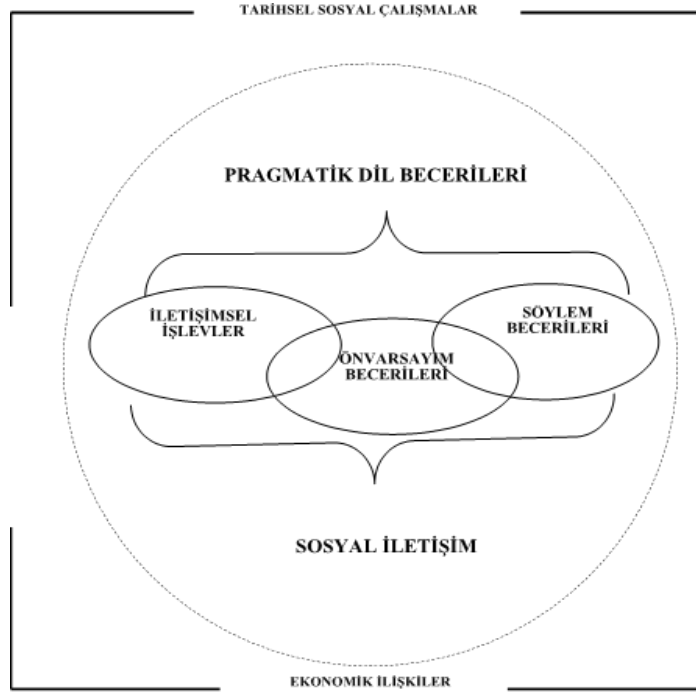
desteklenebilmeleri için anadile ve kültüre uygun, geçerli, güvenilir değerlendirme yöntemleri ile değerlendirilmeleri önemli bir süreçtir.

Pragmatik Dil Becerilerinin Değerlendirilmesi

Dil gelişiminin değerlendirilmesi, uygun formal değerlendirme araçları ve formal olmayan kontrol listeleri veya gözlemler kullanılarak çocuğun iletişim becerilerinin detaylı bir şekilde betimlemesine dayanır (Paul, 2002). Dil gelişiminde sorunları olan çocukların eğitim gereksinimlerinin karşılanabilmesi ve gelişimlerin desteklenebilmesinde ilk ve en önemli adım, bireysel farklılıklar ile çevresel koşulları dikkate alan, uygun, yeterli ve işlevsel bir değerlendirme yapılmasıdır (Turan, 2012). Dil değerlendirmesinin temel amacı sorunu betimlemek gibi görünse de çocuğun mevcut sorununun yapısı ile yetersizliğin altında yatan nedeni ortaya koymalı ve mevcut beceri düzeyini, zayıf ve güçlü özelliklerini belirlemelidir. Dil becerilerini değerlendirirken, çocuğun performansını tanımlayan betimsel yaklaşım ile normları ve ortalama performans düzeyini temel alan psikometrik yaklaşım olmak üzere iki temel yaklaşım kullanılmaktadır (Acarlar, 2002; Işıtan ve Turan, 2014). Betimsel yaklaşım, yapılandırılmış ortamda ya da çocuğun doğal ortamında yüz yüze sohbet sırasında çocuktan dil örneği alma, gözlem ile bazı ölçüt bağımlı yöntemlerin kullanımını içerir (Acarlar, 2002). Psikometrik yaklaşımda çocuk standardize testler ile dil gelişimi açısından değerlendirilmekte ve elde edilen bulgular tipik gelişim gösteren bir çocuğun gelişimsel özellikleriyle karşılaştırılmaktadır (Adams, 2002).

Pragmatik dil becerilerini değerlendirme süreci dilin diğer bileşenlerinin değerlendirilmesinden farklıdır. Sosyal iletişimin önemli bir ögesi olarak pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesi bazı sınırlılıklar göstermektedir. Çünkü pragmatik dil becerilerinin gelişimsel normlarına ilişkin bilgiler hem alandaki normatif araştırmaların sınırlı olmasından hem de ortaya çıktığı yaşların net olmamasından etkilenmektedir (Adams, 2002). Pragmatik dil becerileri alanında gelişimsel normlar hakkındaki bilgiler sınırlıdır ve becerilerin yalnızca çok yaklaşık olarak ortaya çıkma yaşı sağlanabilmektedir (Adams, 2002; Adams, 2015). Pragmatik dil performansı; dil becerilerinin erken çocukluktaki bireysel iletişim farklılıklarından (Hewitt, 2000; Lieven vd., 1992) etkilenmektedir ve değerlendirme sırasında bu durumun nasıl kontrol edileceği konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Ek olarak pragmatik dil becerileri; bağlama, ortama, kültüre ve dinleyicilere bağlı olarak farklılaşmaktadır ve bunlardan kaynaklanan farklılıkları tanımlamak oldukça güçtür. Standart testler katı yapısı nedeniyle değişen koşullara uyum sağlayamamakta ve bu nedenle günlük hayatta ortaya çıkabilecek farklı iletişim problemleri göz ardı edilebilmektedir (Çorbacı-Serin, 2022). İletişimin gerçekleştiği bağlam oldukça karmaşıktır ve çevrenin çok boyutlu özelliklerini içerir. Her çocuk yaşadığı bilişsel becerilerindeki ve diğer gelişim alanlarındaki sınırlılıklardan bağımsız olarak, yaşadığı çevresel koşullar nedeniyle farklı öğrenme deneyimleri, farklı uyaran ve olanaklar, farklı bir kültürel çevre, farklı anne-baba-çocuk etkileşimleri ve farklı ebeveyn tutumları içinde büyümektedir. Bu nedenle bağlamsal meselenin genişliğini ele almak için, konuşmanın bilişsel, sosyal ve fiziksel bağlamla birlikte dilsel ve dilsel olmayan özelliklerinin de değerlendirilmesini gerektirmektedir (Prutting, 1982). Acarlar'a (2019) göre, çocuğun gelişiminin bir bütün olarak ele alınması, dil ile iletişimin değerlendirmesinde doğru işlemlerle değerlendirme yöntem ve araçlarının belirlenmesini kolaylaştırırken çocuğun sadece yapamadıklarının listelenmesini değil zayıf ile güçlü olduğu yönleri ait bir profil elde edilmesini de sağlamaktadır.

Pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesi, standart ölçme araçlarıyla gerçekleştirilen tipik dil değerlendirme yöntemlerinden farklılık göstermelidir. Hyter'a (2007) göre pragmatik dil gelişiminin değerlendirilmesi tüm parametreleri, değişkenleri ve sosyal çevre ile sosyal bağlamları içermelidir. Bu konuya yönelik bir "Pragmatik-sosyal çalışma modeli: Mikro ve makro bağlamlar. Pragmatics-as-social practice model: Micro-and macro-level contexts" geliştirmiştir. Bu modele göre pragmatik dil gelişiminin değerlendirilmesi mikro ve makro yapısal olarak tüm ilişkileri içermeli ve pragmatik dil becerilerinin tüm parametrelerini de ele almalıdır. Aşağıdaki şekilde bu model verilmiştir.

Şekil 1. Pragmatik-sosyal çalışma modeli: Mikro ve makro bağlamlar. (Hyter, 2007 "Pragmatic Language Assessment A Pragmatics-As-Social Practice Model") içinde.

Değerlendirmedeki güçlük ve karmaşıya rağmen pragmatik dil değerlendirmesi; sosyal ve bilişsel işlevlere, sözel olmayan davranış gözlemlerinin tek başına sağlayamayacağı tamamlayıcı bir pencere açmaktadır (Adams vd., 2002). Ayrıca, pragmatik dil bozukluğu, OSB, DEHB, ÖDB gibi bir dizi gelişimsel bozukluğa yönelik iletişim ve sosyal müdahale stratejileri için güçlü bir katkı sağlamaktadır (Adams, 2002). Pragmatik dil becerileri; herhangi bir gelişimsel, zihinsel, sosyal ya da dil bozukluğu görülen çocuklarda ikincil yetersizlik alanı olarak ortaya çıkabilir (Bishop, 2000; Leinonen ve Letts, 1997; Prutting ve Kirchner, 1987; Ryder ve Leinonen, 2014). Başka bir deyişle pragmatik dil bozukluğu ek bir sosyal bozukluk veya gelişimsel bir bozukluk olmadan görülebileceği gibi OSB, ÖDB, DEHB, öğrenme güçlüğü, Down Sendromu gibi gelişimsel bozukluklarda ikincil bir bozukluk olarak görülebilmektedir. Bu nedenle tipik gelişim gösteren çocukların da gelişimsel bir bozukluğu olan çocukların da pragmatik dil gelişimlerinin değerlendirilmesi kritik bir süreçtir. Ancak pragmatik dil becerilerini değerlendirme yalnızca yetersizliği belirlemeye ve yetersizliğin nedeni olan gelişimsel bozukluğa yönelik gerçekleştirilen bir süreç olmamalıdır. Pragmatik dil değerlendirmesi çocuğun pragmatik dil performansını, güçlü-zayıf yönlerini ve ihtiyaçlarını da detaylı bir şekilde ortaya koymalıdır. Pragmatik dil becerilerini değerlendirirken kullanılan değerlendirme yönteminin

özgün, güvenilir, geçerli, işlevsel ve açıklayıcı olması da önemli olan başka bir konudur (Damico vd., 2003; Hyter, 2007; Lavi vd., 2016).

Pragmatik dil becerilerinin yalnızca çocuğun gösterdiği özelliklerin tanımlanmasıyla gerçekleştirilen bir değerlendirme süreci olarak ele alınması çocuğa uygun bir destek programı hazırlama konusunda yetersiz olmaktadır. Pragmatik dil becerilerini değerlendirirken amaç çocukların dil kullanım becerilerinin güçlü ve zayıf özelliklerini ortaya çıkarmanın yanı sıra, iletişim becerilerindeki yetersizliklerinin altında yatan nedenlerin araştırılması olmalıdır. Ayrıca güçlü kuramsal temellere dayandırılmalıdır (Adams, 2015). Bu nedenle değerlendirmelerin, değerlendirmeyi yapan uzmanın çocuğun iletişim güçlüklerini bilişsel yetersizlikler, sosyal yetersizlikler ya da dilsel yetersizlikler gibi altta yatan faktörlerle ilişkilendirmesine izin veren güçlü teorik bir yapıya dayandırması gerekir. Pragmatik dil becerileri denildiğinde akla ilk gelen dilin sözel kullanımı yani dil gelişimi olsa da, bilişsel ve sosyal beceriler de göz ardı edilmemelidir. Çünkü pragmatik dil becerilerinin edinimi, dil gelişimi, bilişsel ve sosyal gelişim düzeylerinden etkilenir ve onları etkiler. Bu bilgi rehberliğinde yapılacak olan pragmatik dil değerlendirmesi bütüncül bir bakış açısı içermeli, çocukların gelişim alanlarının birbirini etkilediği göz ardı edilmemelidir.

Bu bağlamda, alan yazında pragmatik dil değerlendirmesi üzerinde iki farklı etki ortaya çıkmıştır: dilsel ve sosyal/bilişsel. Pragmatik dilin ilk teorik açıklamaları pragmatik dil becerilerinin biçimsel dil özelliklerine odaklanırken (Adams, 2002), daha sonraları Grice'in (1975) çalışması, pragmatik dilin; bilişsel, sosyal ve dilsel gelişim arasında bir arayüz olarak değerlendirilmesinin yolunu açmıştır (Levinson, 1983). Prutting (1982) de iletişimin; sosyal-bilişsel bilginin, dilsel-pragmatik bilgiyle kesişmesi yani iletişim sırasında kullanılan evren hakkındaki bilginin; sesbilgisel, sözdizimsel, anlamsal, pragmatik bilgiyle harmanlanarak bir akış halinde gerçekleştiğini açıklamıştır. Bu nedenle pragmatik dil gelişiminin değerlendirmesi dilin bir bütün halinde değerlendirilmesini de kapsamalıdır. Buna göre aşağıda alan yazında pragmatik dili değerlendirirken kullanılan değerlendirme yöntemlerine yer verilmiştir.

Pragmatik Dil Becerilerinin Değerlendirme Yöntemleri

Alan yazında, pragmatik dil becerilerinin değerlendirme yöntemleri 4 gruba ayrılabilir:

- Yayınlanmış standardize testler
- Yayınlanmış kontrol listeleri veya profiller
- Etkileşimin doğal ortamında gözlemler yoluyla değerlendirilmesi
- Anlatı Analizi

Uygulamada, bir çocuğun pragmatik dilini değerlendirmek için kapsamlı ve gerçekten tatmin edici tek bir pragmatik dil değerlendirme yöntemi bulmak mümkün değildir. Kullanılan standardize araçların her zaman kontrol listeleri, gözlemler ve konuşma analizleri ile desteklenmesi gereklidir. Başka bir ifade ile değerlendirme sürecinde standardize testlerle birlikte ebeveyn raporlarının birlikte kullanılmasının yanı sıra yapılandırılmış gözlemlerin de yapılması çocukların iletişim becerilerinin ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmesi ve performansının ortaya konması açısından önemlidir (Ökcün Akçamuş vd., 2019). Standardize testler, bireyin performansını daha büyük bir popülasyonla karşılaştırma fırsatı sağlama

avantajını taşır ve uygulayıcı için zaman ve eğitim açısından yürütmek nispeten etkili ve kolaydır. Buna karşın, bağlama bağlı bir dizi insan davranışı olarak pragmatik dil becerilerinin doğasının, formal araç yöntemleri kullanılarak güvenilir bir şekilde ortaya koyma konusunda yetersiz kalmaktadır. Dilin biçimsel alanının tanımlanması büyük ölçekli standardize araçlarla mümkün olmakla birlikte bağlamın yorumlanması söz konusu olduğunda daha karmaşık olmaktadır (Smith ve Leinonen, 1992). Dolayısıyla pragmatik dil becerilerini formal yöntemlerle değerlendirmek, doğru veya kapsamlı bir klinik tablo oluşturmak için tek başına yeterli görülmemektedir (Adams, 2015).

Standardize Testler ve Kontrol Listeleri

Genel olarak değerlendirme araçları, hem değerlendirilen içerik hem de bilgiyi toplamak için kullanılan yöntem açısından, çocukların yaş ile gelişim düzeylerine uygun olmalıdır. Bununla birlikte klinik ortamlarda kullanılması amaçlanan tarama araçları kısa olmalı, uygulaması, puanlaması ve yorumlaması kolay olmalıdır (Jellinek vd., 1999). Bu araçlar gelişimsel olarak uygun ve klinik olarak faydalı bilgiler sağlamalıdır (Carter, 2002).

Pragmatik dil becerilerinin kontrol listeleri ve gözlemler yoluyla desteklenerek değerlendirilmesi, normatif veri eksikliği sorunlarını ortadan kaldırır ve standardize değerlendirme araçlarından daha kapsamlı ve popülerdir (Adams, 2002). Ayrıca kontrol listeleri genel olarak ebeveyn ya da öğretmen gözlemlerine dayanarak yanıtlanır ve uzmanlar açısından kolay ve hızlı yönetilme avantajına sahiptir. Ebeveynlerin gözlemlerine dayanan bir değerlendirme süreci çocuğun gelişimsel özellikleri hakkında daha kapsamlı ve detaylı verilere ulaşılmasını sağlar. Ebeveynlerin çocuklarıyla herkesten daha fazla ve daha uzun vakit geçirdiği göz önüne alındığında, anne babalardan çocuğun pragmatik dil becerilerine ilişkin daha kapsamlı bilgi elde etmek mümkündür. Ebeveynler çocukların farklı durum ve bağlamlarda nasıl iletişim kurdukları hakkında en detaylı bilgiye ve gözleme sahip olan kişilerdir. Ek olarak pragmatik dil becerilerinin özellikle erken çocukluk döneminde değerlendirilmesi, okul dönemi veya ergenlik dönemine nazaran biraz daha zorlaşmaktadır. Bunun temel sebebi erken çocukluk döneminde çocukların iletişim becerilerinin sınırlı olması nedeniyle, doğrudan standardize testler ile değerlendirilme yapmak güçleşmektedir. Bununla birlikte standardize değerlendirme araçlarının gözlenebilen davranışları ölçmesi avantaj olarak görülse de hızlı bir şekilde uygulanması ve uygulanan ortam ve diğer bağlamsal durumlar nedeniyle, çocuğun becerilerini tam olarak temsil etmeyebilir. Standardize testlerin diğer bir dezavantajı da erken çocukluk döneminde çocukların tanımadıkları bir ortamda, yabancı olduğu biri tarafından uygulanan formal değerlendirmelere uyum sağlamakta zorlanarak yanıt vermek istememesi olabilir (Feldman ve Messick, 2007). Ancak kontrol listelerinden elde edilen bilgilerin de pragmatik dil becerilerindeki yetersizlik ya da zayıf-güçlü yönleri açığa çıkarmada yetersiz kaldığını göstermektedir (Simmons vd., 2014). Bu nedenle standardize testler, ebeveyn yanıtlarına dayanan testlerle birlikte gözlem yöntemlerinin de kullanılması gerçekleştirilen değerlendirmenin daha etkili ve güçlü olmasını sağlar.

Yurtdışında ve yurtiçinde kullanımda olan testler ve kontrol listelerinin bir listesi, kapsanan yaş aralıkları ve değerlendirmeyi amaçladıkları özellikler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Pragmatik Dil Becerilerini Değerlendirmede Kullanılan Standardize Testler ve Kontrol Listeleri

Aracın Adı	Yazarlar	Yaş	Yöntem	Ölçmeyi Hedeflenen Alan
Pragmatik Dil Testi (PDT) Test of Pragmatic Language (TOPL)	Özduvan, 2005 (Uyarlama) Phelps-Gunn, 1992	6-18	Sözlü İstemler, Yönergeler ve Renkli Çizimlere Dayalı Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Dinleme Becerisi Uygun içeriği seçme Duyguları ifade Etme İsteklerde bulunma Konuşmayı Başlatma, Sürdürme Bağlama Uygun Konuşma Sosyal iletişim
Türkçe İletişim Davranışları Gelişimi Envanteri; TİGE MacArthur Bates Communicative Development Inventory; MB-CDI	Aksu-Koç vd., 2011 (Uyarlama) Fenson, vd., 1993	8-36 ay	Ebeveyn yanıtına dayalı değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Sözel olmayan iletişim davranışları Jest ve mimikler
İletişim Becerileri Kontrol Listesi İBK-2 Children Communication Checklist CCC-2	Unal, 2014 Namlı ve Şahin, 2022 (Uyarlama) Bishop, 2003	4-16	Ebeveyn/ bakım veren kişi veya öğretmen gözlemlerine dayanarak cevaplanan maddeler ile değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Konuşma Sentaks Semantik Tutarlılık Bağlama Uygun Konuşma Stereotipik dil Bağlamın Kullanımı Sözel olmayan iletişim Sosyal ilişki İlgiler
Erken Çocuklukta Dil Kullanım Envanteri: Pragmatik Dil Gelişimi Değerlendirmesi Language Use Inventory for Young Children: An Assessment of Pragmatic Language Development; LUI	İyigün, 2021 (Uyarlama) ONeill, 2007	18-47 ay	Ebeveyn yanıtına dayalı değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Sözel Olmayan İletişim Sözel iletişim (Sözcük ve Cümle Boyutunda)
Yale Pragmatik Protokolü (YPP) The Yale in vivo Pragmatic Protokol: YiPP	Çorbacı-Serin, 2022 (Uyarlama) Simmons vd., 2014	9-11	Günlük temel aktiviteler, görevler ve etkinlikler çocukla sohbet edilerek gerçekleştirilir	<ul style="list-style-type: none"> Sohbet kuralları, İletişimsel işlevler, Konuşma hatalarını düzeltme Varsayım
Pragmatik Dil Testi-2 (PDT-2) Test of Pragmatic Language Second Edition (TOPL-2)	Aktaş ve Tekinarslan (2021) (Uyarlama) Phelps-Terasaki ve Phelps-Gunn, 2007	6-12	Sözlü İstemler, Yönergeler ve Renkli Çizimlere Dayalı Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Dinleme Becerisi Uygun içeriği seçme Duyguları ifade Etme İsteklerde bulunma Bağlama Uygun Konuşma Sosyal iletişim
Erken Sosyal İletişim Ölçeği Early Social Communication Scales; ESCS	Ökçün-Akçamuş vd., 2019 Mundy vd. 2003	8-30 ay	Yapılandırılmış Gözlem ile değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Sözel olmayan sosyal iletişim ve etkileşim becerilerinden jestler
Günlük İletişim Becerilerinin Pragmatik Profili Pragmatics Profile of Communication Skills in Children	Tezel, 2015 (Uyarlama) Dewart ve Summers, 1995	0-4 5-10	Ebeveyn veya öğretmen gözlemlerine dayanarak cevaplanan maddeler ile değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> İletişimsel İşlevler İletişime Yanıt Etkileşim ve Konuşma Bağlamsal Varyasyon
Pragmatik Dil Becerileri Envanteri Pragmatic Language Skills Inventory (PLSI)	Alev vd., 2014 (Uyarlama) Gilliam ve Miller, 2004	5-12	Ebeveyn veya öğretmen gözlemlerine dayanarak cevaplanan maddeler ile değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Kişisel Etkileşim Becerileri Sosyal Etkileşim Becerileri Sınıf İçi Etkileşim Becerileri
Clinical Assessment of Pragmatics (CAPs)	Lavi, Mainness ve Daher, 2016	7-18	Dijital video görüntülerine dayalı bireysel olarak uygulanan performans testleri	<ul style="list-style-type: none"> Pragmatik Performans Dilötesi (Paralinguistik) Beceriler

Assessment of Comprehension and Expression (ACE 6-11)	Adams vd., 2001	6-11	Resim destekli ve sözel görevler ve anlatı analizine dayalı değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Anlama Becerileri Öykü Anlatma
Assessment of Pragmatic Language: Preschool (APL:P)	Hyter, 2007	2-6	Ebeveyn tarafından yanıtlanan bir kontrol listesi Anlatı analizi yoluyla değerlendirme Gözlem protokolü	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal İlişki İletişim İşlevleri Etkileşimin Niteliği Sözel ve Sözel Olmayan İletişim Sosyal Bilgi
The Listening Skills Test / LIST	Lloyd, Peers ve Foster, 2010	3-6 6-11	Resim destekli ve sözel görevler	<ul style="list-style-type: none"> Belirsizliği Anlama (Detecting Ambiguity) Mesajı Değerlendirme Sözel Mesajı Değerlendirme
Test of Language Competence – Expanded Edition (ILC-Expanded)	Wiig ve Secord, 1989	5-18	Sözlü ifadelerin ve çıkarımların yorumlanması	<ul style="list-style-type: none"> Belirsizliği anlamak Çıkarım yapmak Metaforları anlama
Assessment of Language Impaired Children's Conversations (ALICC)	Bishop ve Adams, 1989	4-16	Konuşma Becerilerini Kodlama Sistemi ile Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal İlişki Sohbet Becerileri Düzeltilmeler Sıra Alma Becerileri
Pragmatic Protocol	Prutting ve Kirchner, 1987	7-16 ve Yetişkin	İletişimi Gözleme Dayalı Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> Sözel Dil Becerileri Sözel Olmayan İletişim Dilötesi Özellikler
Social Interactive Coding System	Rice, Sell, ve Hadley, 1990	4-6	İletişimi Gözleme Dayalı Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> İletişim Niyetleri Sözel Dil Becerileri

Pragmatik dil becerilerini değerlendirmek ya da taramak amacıyla Türk alan yazında kullanılan standardize araçlar incelendiğinde sınırlı sayıda değerlendirme aracının olduğu göze çarpmaktadır. Diğer dikkat çeken bir nokta ise alan uzmanları ve araştırmacılarının son 10 yılda pragmatik dil gelişimi alanına yönelmeleridir. Ayrıca kullanılan tüm araçların uyarlama çalışması sonucu alana kazandırıldığı görülmektedir. Değerlendirme sürecinde standardize testlerin çocukların anadil ve kültür yapılarına uygun olmasının önemli bir etmen olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu durumun önemli bir eksiklik olduğu görülmektedir. Bununla birlikte uyarlama çalışması ile alana kazandırılan araçların geçerlik ve güvenilirlik açısından uygun araçlar oldukları ve pragmatik dil becerilerini farklı boyutlarda değerlendirdikleri söylenebilir.

Mevcut olarak kullanılan araçlar incelendiğinde, yaygın kullanımda olan bazı standart dil testlerinin alt ölçeklerinin pragmatik dil öğelerini içerdikleri görülmektedir. “Assessment of Comprehension and Expression” (Adams vd., 2001), “Test of Language Competence (Wiig ve Secord, 1989)” ve “MacArthur Bates Communicative Development Inventory” (Fenson vd., 1993) bu testlere örnek olarak gösterilebilir. Bu testlerden “MacArthur Bates Communicative Development Inventory”, Aksu-Koç ve diğerleri (2011) tarafından “Türkçe İletişim Davranışları Gelişimi Envanteri; TİGE” olarak Türk dili ve kültürüne uyarlanmıştır. Ancak bu araç başlı başına pragmatik dil becerilerini değerlendirmemektedir. Bebeklik ve erken çocukluk döneminde çocukların sözel olmayan iletişim davranışları ve jest ile mimiklerini değerlendirmektedir.

Pragmatik dil becerileri değerlendirme amacı ile geliştirilen ve yaygın olarak kullanılan norm referanslı testlerden biri “Test of Pragmatic Language (TOPL)” aracıdır. Phelps-Terasaki ve Phelps-Gunn tarafından

1992’de geliştirilen ve 2007 yılında tekrar revize edilen Test of Pragmatic Language-2 (TOPL-2) dil becerilerini; bağlam, konu, amaç, dinleyici, görsel-jest ipuçları, soyutlamalar ve pragmatik dil alt boyutlarında değerlendirmektedir. Bu aracın ilk versiyonunun da ikinci versiyonunun da Türk alanyazında uyarlama çalışması gerçekleştirilmiştir (Aktaş ve Tekinarıslan, 2021; Özduvan, 2005).

Gilliam ve Miller’ın (2004) geliştirdiği “Pragmatic Language Skills Inventory” testi de yaygın kullanımda olan norm referanslı başka bir testtir. Bu aracın uyarlama çalışması, Alev ve diğerleri (2014) tarafından 5-12 yaş çocukların pragmatik dil becerilerini değerlendirme amacıyla “Pragmatik Dil Becerileri Envanteri Türkçe Versiyonu (PDBE-TV)” olarak gerçekleştirilmiştir. PDBE-TV, öğretmen değerlendirmesine dayalı bir araçtır ve sosyal etkileşim becerileri, sınıf içi etkileşim becerileri ve kişisel etkileşim becerileri olmak üzere üç alt boyutu bulunmaktadır.

“Pragmatics Profile of Communication Skills in Children”, (Dewart ve Summers, 1987) okul öncesi dönem çocuklarının iletişimsel niyetleri hakkında bilgi edinmek için geliştirdikleri kontrol listesinin okul çağı çocuklarında kullanılacak şekilde genişletilmiş versiyonudur. Ebeveyn, birincil bakıcı veya öğretmen tarafından yanıtlanır. Bu kontrol listesi Tezel (2015) tarafından, erken çocuklukta günlük iletişim becerilerinin pragmatik dil becerilerini değerlendirmek amacıyla Türk kültürüne uyarlanmıştır. Araç, İletişimsel Fonksiyonlar, iletişime cevap verme, etkileşim ve sohbet ve içerik çeşitliliği alt ölçeklerinden oluşmaktadır

Ebeveyn tarafından yanıtlanan başka bir kontrol listesi de “The Language Use Inventory: LUI” (O’Neil, 2009). 18-47 ay aralığındaki çocuklara yönelik ebeveyn raporuna dayalı bir araçtır. Jest kullanımı, sözel iletişim, uzun cümleler ve demografik bilgiler alt ölçeklerinden oluşmaktadır ve konuşma eylemleri ve iletişimsel işlevler de dâhil olmak üzere konuşma gelişimi hakkında bir değerlendirme yapmaktadır. Bu aracın Türk kültürüne uyarlama çalışması İyigün (2021) tarafından gerçekleştirilmiştir.

Yaygın olarak kullanılan bir diğer kontrol listesi de Bishop (2003) tarafından “Children’s Communication Checklist (CCC)” aracının revize edilmesiyle alan yazına kazandırılan “Children’s Communication Checklist-Second Edition: CCC-2” aracıdır. CCC-2 ise Ünal (2014) tarafından “İletişim Becerileri Kontrol Listesi-2” (İBKL-2) olarak Türk diline uyarlanmıştır. CCC-2, on alt ölçek ve 68 maddeden oluşmaktadır ve 4-15 yaş grubu olmak üzere geniş bir yaş grubunda uygulanmaktadır. Yapılan analizler sonucunda testin güvenilirlik değerlerinin oldukça yüksek olan, OSB tanılı ve tipik gelişim gösteren çocukları ayırt edebilen bir tarama aracı olduğu bulunmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, OSB olan çocukların, tipik gelişim gösteren çocuklara göre, tüm alt ölçeklerde aldıkları puanların ortalamalarının daha düşük olduğu ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Simmons ve diğerleri (2014) tarafından “Yale Pragmatik Protokolü (YPP)” OSB tanılı 9-11 yaş aralığındaki çocukların pragmatik dil becerilerini değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. YPP, sohbet kuralları, iletişimsel işlevler, konuşma hatalarını düzeltme ve varsayım olmak üzere çeşitli pragmatik dil becerilerini çeşitli alanlarını yapılandırılmış bir sohbet ile değerlendirir.

Etkileşimin Doğal Ortamda Gözlemler Yoluyla Değerlendirilmesi

Yukarıda bahsi geçen değerlendirme yöntemleri tek başına bir çocuğun pragmatik dil becerileri konusunda yeterli bilgi sağlayamamaktadır. Çocuğun tanınması ve uygun müdahale programlarının oluşturulabilmesi için daha detaylı ve kapsamlı bilgiye ihtiyaç duyulur. Bunun için de daha ayrıntılı bilgi sağlayan gözlemler gerçekleştirilmektedir. Johnston (1993), çocuğun gerçek dil performansına ait en güvenilir bilginin, doğal iletişim ortamında gözlem ve dil örneği analizi ile sağlanabildiğini belirtmektedir. Dolayısıyla gerçek iletişim ortamında alınan doğal dil örneğinin analizi değerlendirme sürecinin önemli bir parçasıdır. Bu gözlemler sırasında çocukların iletişimsel niyet ve konuşma eylemleri, yanıt verme ve sohbete başlama, düzeltme ve sıra alma, tutarlılık ve konu açma gibi pragmatik dil becerileri gözlenmektedir. Çocuklardan alınan doğal dil örnekleri aracılığıyla çocukların bahsi geçen bu iletişim becerilerini ne düzeyde kullandıkları belirlenir. Örneğin çocukların pragmatik dil değerlendirmesinde, çocuğun iletişimsel niyetleri açısından profilini çıkarmak ve eylemlerin belirli bağlamlarda nasıl kullanıldığını göstermek için doğal dil örneği alınarak konuşma analizi kullanılabilir. Doğal gözlem yoluyla değerlendirme zaman alıcı bir yöntem olmakla birlikte, tipik bağlamsal işleyişi yansıttığı ve daha detaylı bilgi sağladığı için araştırmacılar arasında popüler bir yöntemdir (Ninio vd., 1994). Değerlendirme amacı göz önünde bulundurularak, çocuğun pragmatik dil performansına ilişkin daha detaylı bilgiye ihtiyaç duyulduğunda kullanılabilir bir yöntemdir.

Anlatı Analizi

Bir anlatı değerlendirmesi, en basit tanımıyla bir bireyin dil ve iletişim becerilerini değerlendirmek için anlattığı bir öykünün ya da bir söylemin analizidir. Anlatı analizi, sosyo-kültürel açıdan çocukların öğrenme ve gelişim performansları hakkında geniş bir bakış açısı sağlar, klinik açıdan ise çocuklarda bilişsel ve dil gelişim düzeyini değerlendirmek amacıyla kullanılan bir yöntemdir (Işıtan ve Doğan, 2011). Anlatı analizi, hem tipik gelişim gösteren hem de özel gereksinimli çocuklarda iletişim yeteneğini ölçmenin en doğal, en çocuk dostu ve en geçerli yollarından biridir (Botting, 2002). Anlatı becerilerini değerlendirmek, çocukların dil ve bilişsel gelişimlerdeki ilerlemeye ışık tutarken, aynı zamanda çocuğun ileriki yaşlardaki dil performansını ve akademik başarısını yordayabilmektedir (Akmeşe, 2015). Anlatılar çocukların günlük hayatında sıklıkla doğal olarak ortaya çıkmaları nedeniyle, spontan dilin mükemmel şekilde değerlendirilmesini sağlar, çocukluk-ergenlik dönemindeki belirgin biçimsel ve yapısal değişiklikleri yansıtır (Reilly vd., 2004).

Anlatılar, dil becerileri, bilişsel beceriler, sözcük bilgisi ve bellek de dâhil çeşitli becerileri gerektirir (Losh ve Capps, 2003). Anlatılar şimdi, geçmiş ve gelecekteki olayların bir sıra halinde sözel olarak aktarılmasıdır. Çocuklar öyküyü kendi başına oynadığı oyunlarda kullandığı gibi çevresindeki akran ve yetişkinlere de anlatır. Bu öykü anlatma süreci dili bağlama uygun kullanabilme becerisini ve anlatının dinleyicinin ihtiyaçlarına göre uyarlanmasını gerektirir. Bir başka deyişle pragmatik dil becerilerini gerektirdiği kadar sosyal etkileşimi de gerektirmektedir. Ek olarak anlatılar, bilgilendiricilik ve tutarlılık gibi cümle düzeyinin üzerindeki özelliklerin düzenlenmesini ve formüle edilmesini gerektirdiğinden, pragmatik dil becerilerine ilişkin zengin bir örnekleme kaynağı sağlar (Wagner vd., 2000). Anlatı analizinden; tutarlılık, bağdaşıklık,

refere etme ve bilgilendirme, varsayım ve mecazi dilin kullanımı, konu açma, sohbeti başlatma sürdürme bitirme, sıra alma ve nezaket sözcükleri gibi pragmatik dil becerileri de örneklenebilir.

Bir anlatı, kişisel bir deneyimin anlatılmasını veya başka bir kişiye bir öyküyü veya bir filmi yeniden anlatmayı içerdiğinden, pragmatik dil kullanımını ölçmek için kullanılabilir. Anlatılar dil yapılarını (örneğin, cümle karmaşıklığı, öykü bileşenleri), içeriği (örneğin, mental durum terimlerinin kullanımı) ve/veya sunum tarzları (örneğin, prozodi kullanımı, jestler, yüz ifadeleri) açısından incelenebilir. Anlatı becerilerinin değerlendirilmesi, öykü oluşturma yöntemi veya öyküyü yeniden anlatma (retell) yöntemi kullanılarak gerçekleştirilebilir. Öykü oluşturma yönteminde, çocuklardan genellikle resimlere bakmaları ve bir öykü anlatmaları istenir. Buna karşılık, bir öyküyü yeniden anlatma yönteminde, çocuklar önce model bir öykü dinler ve ardından öyküyü yeniden anlatmaları istenir. Hem öykü oluşturma hem de öyküyü yeniden anlatma yöntemi, anlatı becerilerinin yararlı ölçütleri olarak ele alınmaktadır (Ketelaars vd., 2016). Anlatı analizi yoluyla; tutarlılık, bağlama uygun konuşma, söz etme ve bilgilendiricilik, mecazlı dilin kullanımı, sözel olmayan iletişim gibi pragmatik dil becerileri değerlendirilebilir. Tablo 1’de yer alan testlerden “Assessment of Comprehension and Expression” (Adams vd., 2001) ve “Assessment of Pragmatic Language: Preschool” (Hyter, 2007) standardize edilmiş bir anlatı analizi alt ölçeği bulunmaktadır.

Anlatı analizi, formal ve informal değerlendirme yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilir ve genellikle öykü kitapları ile çocukların anlatıları öyküler üzerinden değerlendirilmektedir (Işıtan ve Turan, 2014). Türk alan yazını incelendiğinde anlatı değerlendirmesi için tek aracın “Neredesin Kurbağa” öykü kitabı ile birlikte kullanılan ve Işıtan (2010) tarafından geliştirilen “Öykü Anlatma Değerlendirme Formu” olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda anlatı analizi için alan yazında kullanılan yöntemler ve testlerin bir listesi verilmiştir.

Tablo 2. Anlatı Analizi Değerlendirme Araçları

Aracın Adı	Yılı/Yazarı	Yöntem	Hedeflenen Alan
Otobüs Öyküsü (Bus Story Test)	Renfrew, 1995	Resimlerle yeniden anlatma	<ul style="list-style-type: none"> Öykü anlatma becerileri Cümle uzunlukları Dil kullanımı Grammer yapısı
Balon Öyküsü (The Balloon Story Test)	Karmiloff-Smith, 1979	Resimlere bakarak öykü oluşturma	<ul style="list-style-type: none"> Öykü anlatma becerileri Dil kullanımı
Kurbağa Öyküleri (Frog Stories)	Mayer, 1969	Kitaptan okunarak, kitap olmadan öykü anlatımı veya kitaba bakarak öykü oluşturma	<ul style="list-style-type: none"> Öykü anlatma becerileri Dil kullanımı Grammer yapısı Cümle uzunlukları
Anlatı Değerlendirme Protokolü-2 Narrative Assessment Protocol (NAP-2)	Justice vd., 2010	Ebeveyn ile oluşturulan öyküler	<ul style="list-style-type: none"> Cümle yapısı Deyimleri anlama İsimler, Zarflar, Zamirler ve Yüklemeler
Edmonton Öyküleme Değerlendirme Aracı (Edmonton Narrative Norms Instrument–ENNI)	Schneider vd., 2005	Resimlerle Öykü anlatma (Norm referanslı)	<ul style="list-style-type: none"> Öykü dilbilgisi Öykü Bölümleri
Anlatı Dili Testi-2 Test of Narrative Language - 2(TNL-2)	Gillam ve Pearson, 2017	Öykü oluşturma ve anlatılan Öyküyü anlama (Norm referanslı)	<ul style="list-style-type: none"> Öyküyü Anlama Öykü dilbilgisi Öykü Bölümleri

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada pragmatik dil becerilerinin değerlendirme yöntem ve yaklaşımları, yurtiçi ve yurtdışı alanda kullanılan değerlendirme araçları incelenmiştir. Pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesi farklı yöntem ve yaklaşımlar kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Ancak kullanılan her yaklaşım ve her yöntemin güçlü ve zayıf yönleri bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Değerlendirme sürecini bir bütün olarak ele almak ve çocuk için uygun olan değerlendirme yöntemlerini bir arada kullanmak tanımlayıcı bir yaklaşımı beraberinde getirecek (Işıtan ve Turan, 2014) ve çocuğun pragmatik dil performansının en doğru ve en detaylı bir şekilde ortaya konmasını sağlayacaktır. Değerlendirmeyi gerçekleştirecek uzman, çocuğun ve ailesinin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak uygun, geçerli ve güvenilir olan değerlendirme aracını kullanmalı ve bu değerlendirmeyi kontrol listeleri, gözlemler ya da anlatı analizleriyle desteklemelidir.

Pragmatik dil gelişiminin değerlendirilmesi çocuğa ilişkin tüm değişkenleri (çocuğun cinsiyeti, çevresi, sosyo-ekonomik düzeyi, kültürü ve değerlendirmenin gerçekleştirildiği ortam gibi) ele almalıdır. Bu kapsamda yapılan değerlendirmeler çocukların pragmatik dil performanslarını daha detaylı bir şekilde ortaya çıkarmakta ve çocuklara yönelik pragmatik dil yetersizliklerinin desteklenmesi konusunda etkili olmaktadır. Özellikle sosyal çevre ve kültürden bu denli etkilenen bir becerinin yetersizliğine yönelik hazırlanan destek ve müdahale programlarının çocuğun tüm gelişimsel, çevresel ve ailesel özellik ve ihtiyaçlarını kapsamalıdır.

Bu konu “tüm çocukların pragmatik dil becerilerini değerlendirmek gerekli midir” sorusunu beraberinde getirmektedir. Özellikle OSB, ÖDB, DEHB, öğrenme güçlüğü, zihinsel engel ve dil konuşma bozukluğu tanımlı çocukların pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesi, zayıf ve güçlü yönlerinin belirlenmesi oldukça önemlidir. Pragmatik dil bozukluğu bu tanımlara sahip çocuklarda ikincil bir bozukluk olarak görülmektedir ve bu çocuklar iletişim becerileri açısından risk grubunda yer almaktadır. Ayrıca pragmatik dil becerilerinin sosyal işlevi ve etkili iletişimin sosyal yeterlilik açısından önemi ele alındığında özellikle özel gereksinimli çocukların pragmatik dil becerileri açısından değerlendirmenin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte pragmatik dil becerilerinin herhangi bir başka gelişimsel bozukluk olmadan da görülebileceğine dair bulgular yer almaktadır. Klinik değerlendirmelerde iletişim sorunları nedeniyle başvuran anne babalardan çocuklarının gelişimsel öyküleri detaylı bir şekilde öğrenilmeli, İletişim Becerileri Kontrol Listesi vb. tarama araçları kullanılarak çocuğun iletişim becerilerindeki yetersizlikleri belirlenmelidir. Gerekli görüldüğü durumlarda ise çocuk daha detaylı değerlendirmeler ve gelişimsel destek programları için yönlendirilmelidir.

Çocukların pragmatik dil becerilerini değerlendirmek için alan yazında yer alan yöntemler incelendiğinde standardize testlerden çok kontrol listelerinin kullanıldığı görülmektedir. Özellikle erken çocukluk döneminde anne baba ya da birincil bakıcıların yanıtlarına dayalı olarak iletişim becerilerini değerlendirmek, sıklıkla kullanılan yöntemlerden birisi olarak göze çarpmaktadır (Law ve Roy, 2008). Pragmatik dil becerilerini değerlendiren kontrol listeleri, normatif veri eksikliği sorunlarını ortadan kaldırır ve alan uzmanları tarafından standardize testlerden daha kapsamlı ve popüler olarak görülmektedir (Adams, 2002). Ebeveyn yanıtına dayanan testlerin alan yazında daha fazla yer almasının en önemli avantajlarından biri hızlı ve verimli olmasıdır. Ayrıca ebeveynler çocukların farklı bağlam ve ortamlarda

nasıl iletişim kurduklarına dair en detaylı bilgiye sahip olan kişilerdir. Çocuklar değerlendirme yapılan ortam ve değerlendirme yapan kişileri ilk defa görmeleri nedeniyle bilmedikleri ortamlarda yabancılarla iletişim kurmaktan kaçınabilmektedir (O'Neill, 2007). Bu durum uzman tarafından çocukların iletişim becerilerinin doğru bir şekilde değerlendirilmesini ve doğru veriler elde edilmesini engeller. Ek olarak değerlendirme süresince ölçülmek istenen davranış görülmediğinde, davranışın o anda mı sergilenmediği yoksa çocuğun davranışı hiç mi göstermediği belirlenememektedir (Adams, 2002; Bishop, 1998). Ancak anne babaların da bazı durumlarda profesyonellikten uzak bir değerlendirme ile çocuklarının becerilerini küçümseme, yüceltme ya da saklamaya çalıştıkları görülmektedir (Ash ve Guyer, 1991).

Pragmatik dil becerilerin değerlendirmesine ilişkin yurtiçi alan yazında kullanılan araçlar incelendiğinde, tüm araçların uyarlama çalışması olması göze çarpmaktadır. Özellikle dil gelişimi gibi bir gelişim alanında yapılacak değerlendirmede dile ve kültüre uygun araçların kullanılmasının önemi göz ardı edilmemelidir. Dil gelişimi, daha da özelinde dilin kullanımına ilişkin beceriler sosyal çevre, kültür ve bağlamdan etkilenen becerilerdir ve kültüre göre farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle değerlendirme araçlarının da dile ve kültüre uygun olması gerekmektedir. Türk çocuklarının pragmatik dil becerilerine ilişkin normatif verilerin çıkarılarak bir değerlendirme aracının geliştirilmesi önemli bir gereksinimdir. Bu durum bir dezavantaj olarak görülmeyle birlikte pragmatik dil becerileri alanında çalışan araştırmacıların bir araç geliştirmenin ekonomik ve zaman açısından zorlukları olduğu ve böyle bir çalışmanın çok kapsamlı ve özenli bir biçimde yürütülmesi gerektirmesi nedeniyle uyarlama çalışmalarına yöneldikleri bilinmektedir (Namlı ve Şahin, 2022). Pragmatik dil becerilerini değerlendirmeye yönelik Türk dili ve kültürüne uygun geliştirilmiş bir değerlendirme aracı olmamasına rağmen, uyarlama çalışması sonucunda alana kazandırılan araçların da güçlü psikometrik özelliklere sahip oldukları ve Türk dili ve kültürüne uygun bir şekilde kullanıma sunuldukları söylenebilir.

Sonuç olarak günümüzde pragmatik dil değerlendirmesi için önemli sayıda geçerli ve güvenilir olan değerlendirme aracına hem yurtiçi hem de yurtdışı alan yazında kolay bir şekilde erişilebilmektedir ve değerlendirme yapacak olan uzman pragmatik dil değerlendirmesinde kapsamlı ve temel bir araç seti oluşturabilir. Uzman standardize edilmiş norm bağımlı testlerle çocuğun pragmatik dil becerilerini değerlendirdikten sonra ebeveyn yanıtı kontrol listeleri ile yaptığı değerlendirmeyi destekler; anlatı analizleri ve gözlemler yoluyla da değerlendirme sürecini güçlendirip detaylandırabilir. Ancak pragmatik dil becerilerinin değerlendirilmesi karmaşık bir süreçtir, çünkü bazıları açık, bazıları çıkarım yapmayı gerektiren ve bazıları farklı işleme düzeylerinin bir sentezini temsil eden davranışların örneklenmesini ve analizini gerektirir. Pragmatik dil becerilerinde karşılaştırmalı gelişimsel normlarla ilgili bilgi eksikliği, dil kullanımını üzerindeki kültürel, bilişsel ve sosyal etkilere ek olarak değerlendirmelerde dikkate alınması gereken önemli bir sorun olarak görülmektedir. Günümüzde tüm bu sorunların önüne geçecek tek bir değerlendirme yöntemi ve aracı mevcut değildir. Bu nedenle pragmatik dil becerileri değerlendirirken çocuğun gelişimsel özelliklerini, çevresini, ebeveynlerini ve gelişimsel ihtiyaçlarını içine alan kapsamlı bir değerlendirme yapmak önemlidir. Ayrıca pragmatik dil becerilerinin, sosyal etkileşimi içeren ve kültürden etkilenen beceriler olduğu göz önünde bulundurulduğunda dile ve kültüre uyumlu değerlendirme araçlarının olması hem araştırmacılar hem de alanda çalışan uzmanlar açısından oldukça önemlidir. Bu

nedenle Türk alan yazında en büyük eksiklik Türk çocuklarına yönelik standardize edilmiş norm referanslı bir aracın bulunmamasıdır. Böyle bir aracın geliştirilmesi alan çalışanları ve araştırmacılarına ve pragmatik dil gelişimi açısından gelişimsel desteğe ihtiyaç duyan çocuklara oldukça büyük fayda sağlayacaktır. Bununla birlikte anlatı analizi alanında da yurtiçi alan yazında geliştirilmiş ve uygulanan bir araca rastlanmamıştır. Çocukların pragmatik dil becerilerini de kapsayacak şekilde dil becerilerini bir bütün olarak değerlendirmek için bir anlatı analizi aracı bir ihtiyaç olarak görülmektedir.

Kaynakça

- Acarlar, İ. F. (2002). Çocuklarda Dilin Değerlendirilmesi: Betimleyici Yaklaşım. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 35(1-2), 121- 127. Erişim adresi: academia.edu
- Acarlar F. (2019). Dil Becerilerinin Değerlendirilmesi. Acarlar F. ve Diken, Ö. (Ed). *Yetersizliği Olan Bireylerin Dil ve İletişim Becerilerinin Desteklenmesi*. Pegem Akademi
- Adams, C. (2001). Clinical diagnostic studies of children with semantic-pragmatic language disorder. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 36, 289–306.
- Adams, C. (2002). Practitioner review: The assessment of language pragmatics. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 43(8), 973–987. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00226>
- Adams, C. (2005). Social communication intervention for school-age children: Rationale and description. *Seminars in Speech and Language*, 26(3), 181–188. <https://doi.org/10.1055/s-2005-917123>
- Adams, C., (2012). Pragmatic language impairment. In F. R. Volkmar (ed.), *Encyclopedia of Autism Spectrum Disorders*. (pp. 2320–2325) Springer. <https://link.springer.com/referencework/10.1007/978-1-4419-1698-3>
- Adams, C. (2015). Social communication development and disorders. Hwa-Froelich, D. (Ed.) *Assessment and intervention for children with pragmatic language impairment*. (141-170) içinde. Psychology Press Ltd.
- Adams, C., Baxendale, J., Lloyd, J., & Aldred, C. (2005). Pragmatic language impairment: Case studies of social and pragmatic language therapy. *Child Language Teaching and Therapy*, 21(3), 227–250. <https://doi.org/10.1191/0265659005ct290oa>
- Adams, C., Green, J., Gilchrist, A., & Cox, A. (2002). Conversational behaviour of children with Asperger syndrome and conduct disorder. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 43(5), 679–690. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00056>
- Akmeşe, P. P. (2015). Çocuklarda Öykülemenin Gelişimi ve Dilin Değerlendirilmesinde Kullanımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 16(3): 293-305. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oztegitimdergisi/issue/17172/179473>
- Aktaş, B. & Çifci-Tekinarslan, İ. (2021). Pragmatik Dil Testi-2 (PDT-2) Türkçeye uyarlanması. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(3), 848-862. <https://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.2021.21.64908-907266>
- American Psychiatric Association, D.-5 T. F. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM–5)* (5.). American Psychiatric Publishing, Inc.
- American Speech-Language Hearing Association. (n.d.). Communication Disorders. Retrieved from <https://www.asha.org/practice-portal/clinical-topics/social-communication-disorder/>
- American Psychiatric Association American Speech-Language-Hearing Association. (2014). Social language use (pragmatics). American Speech-Language Hearing Association (ASHA). Erişim adresi: <http://www.asha.org>
- Andrés-Roqueta, C., & Katsos, N. (2020). A distinction between linguistic and social pragmatics helps the precise characterization of pragmatic challenges in children with autism spectrum disorders and developmental language disorder. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 63 (5), 1494-1508. https://doi.org/10.1044/2020_JSLHR-19-00263
- Asal, D. (2021). Türkçe konuşan 5-8 yaş arası kekemeliği olan çocukların pragmatik dil becerilerinin Araştırılması. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Ash, P., & Guyer, M. J. (1991). Biased reporting by parents undergoing child custody evaluations. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 30(5), 835–838. <https://doi.org/10.1097/00004583-199109000-00022>
- Bishop, D.V.M. (1989). Autism, Asperger's syndrome and semantic-pragmatic language disorder: Where are the boundaries? *British Journal of Disorders of Communication*, 24, 107–122. <https://doi.org/10.3109/13682828909011951>

- Bishop, D. (1998). Development of the Children's Communication Checklist (CCC): A method for assessing qualitative aspects of communicative impairment in children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 39, 879–891. <https://doi.org/10.3109/13682828909011951>
- Bishop, D. V. M. (2000). Pragmatic Language Impairment: A Correlate of SLI, A Distinct Subgroup, or Part of The Autistic Continuum? In L. B. Leonard & D. V. M. Bishop (Ed.), *Speech and Language Impairments in Children: Causes, Characteristics, Intervention and Outcome*. (pp. 99–113). Psychology Press.
- Bishop, D. V. M. (2003). *The Children's Communication Checklist- Second Edition CCC-2 Manual*. London: Harcourt Assessment.
- Bishop, D. V. M. & Adams, C. (1989). Conversational characteristics of children with semantic-pragmatic disorder. II: What features lead to a judgement of inappropriacy? *International Journal of Language & Communication Disorders*, 24(3), 241–263. <https://doi.org/10.3109/13682828909019890>
- Bishop D. V. M. & Baird G. (2001). Parent and teacher report of pragmatic aspects of communication: use of the children's communication checklist in a clinical setting. *Dev Med Child Neurol*, 43(12), 809-18. <https://doi.org/10.1017/s0012162201001475>
- Bishop DV, Maybery M, Wong D, Maley A, Hallmayer J. (2006). Characteristics of the broader phenotype in autism: a study of siblings using the children's communication checklist-2. *Am J Med Genet B Neuropsychiatr Genet*, 141B(2), 117-122. <https://doi.org/10.1002/ajmg.b.30267>
- Bishop, D. V. M, & Norbury, C. F. (2002). Exploring the borderlands of autistic disorder and specific language impairment: A study using standardised diagnostic instruments. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 43(7), 917–929. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00114>
- Botting, N. (2002). Narrative as a tool for the assessment of linguistic and pragmatic impairments. *Child Language Teaching and Therapy*, 18(1), 1–22. <https://doi.org/10.1191/0265659002ct224oa>
- Botting, N., & Conti-Ramsden, G. (2003). Autism, primary pragmatic difficulties, and specific language impairment: Can we distinguish them using psycholinguistic markers? *Developmental Medicine and Child Neurology*, 45(8), 515–524. <https://doi.org/10.1017/S0012162203000963>
- Bowles, R. P, Justice L. M, Khan, K. S, Piasta, S. B, Skibbe, L. E., & Foster, T. D. (2020). Development of the Narrative Assessment Protocol-2: A tool for examining young children's narrative skill. *Lang Speech Hear Serv Sch*. 7;51(2), 390-404. https://doi.org/10.1044/2019_lshss-19-00038
- Brenne, E., & Rimehaug, T. (2019). Pragmatic language impairment general and specific associations to mental health symptom dimensions in a child psychiatric sample. *Scandinavian Journal of Child and Adolescent Psychiatry and Psychology*, 7(1), 1–10. <https://doi.org/10.21307/sjcap-2019-001>
- Canlı, M. (2018). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocuklarda pragmatik dil, duygu tanıma ve zihin kuramı becerilerinin değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış tıpta uzmanlık tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Cardillo, R., Garcia, R. B., Mammarella, I. C., & Cornoldi, C. (2018). Pragmatics of language and theory of mind in children with dyslexia with associated language difficulties or nonverbal learning disabilities. *Applied Neuropsychology: Child*, 7(3), 245–256. <https://doi.org/10.1080/21622965.2017.1297946>
- Coggins, T. E., Timler, G. R., & Olswang, L. B. (2007). A State of Double Jeopardy: Impact of Prenatal Alcohol Exposure and Adverse Environments on the Social Communicative Abilities of School-Age Children With Fetal Alcohol Spectrum Disorder. *Language Speech and Hearing Services in Schools*, 38(2), 117-127. [https://doi.org/10.1044/0161-1461\(2007/012\)](https://doi.org/10.1044/0161-1461(2007/012))
- Conti-Ramsden, G. & Botting, N. (1999). Classification of children with specific language impairment: Longitudinal considerations. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 42(5), 1195-1204. <https://doi.org/10.1044/jslhr.4205.1195>
- Conti-Ramsden, G. & Botting, N. (2004). Social Difficulties and Victimization in Children with SLI at 11 Years of Age. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 47(1), 145-161. [https://doi.org/10.1044/1092-4388\(2004/013\)](https://doi.org/10.1044/1092-4388(2004/013))

- Conti-Ramsden, G., Mok, P., Pickles, A., & Durkin, K. (2013). Adolescents with a history of specific language impairment (SLI): Strengths and difficulties in social, emotional and behavioral functioning. *Research in Developmental Disabilities*, 34, 4161–4169. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2013.08.043>
- Çorbacı-Serin, G. E. (2022). *Otişim spektrum bozukluğu olan çocuklarda pragmatik dilin değerlendirilmesinde yale pragmatik protokolü uyarlama çalışması*. [Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Damico, J. S., & Simmons-Mackie, N. N. (2003). Qualitative research and speech-language pathology: A tutorial for the clinical realm. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 12(2), 131-143. [https://doi.org/10.1044/1058-0360\(2003/060\)](https://doi.org/10.1044/1058-0360(2003/060))
- Deal, S. B. (2009). *The Relationship Between Pragmatic Language Skills and Behavior*. Walden University. Master Thesis. <https://scholarsarchive.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=2164&context=etd>
- Dewart, H. & Summers, S. (1995). *The Pragmatic Profile of Everyday Communication Skills in Children* (2nd ed. Revised). Windsor: NFER-Nelson. https://logopeduasociacija.lt/images/Pragmatikos_geb%C4%97jim%C5%B3_proflis._Vadova_s-ilovepdf-compressed.pdf
- Diken, Ö. (2014). Pragmatic language skills of children with developmental disabilities: A descriptive and relational study in Turkey. *Eurasian Journal of Educational Research*, 55, 109-122. <http://dx.doi.org/10.14689/ejer.2014.55.7>
- Donno, R., Parker, J., Gilmour, J., & Skuse, D. H. (2010). Social communication deficits in disruptive primary-school children. *The British Journal of Psychiatry*, 196, 282–289. <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.108.061341>
- Etlan, E. & Acarlar, F. (2021). Öğrenme Güçlüğü Olan ve Olmayan Öğrencilerde Pragmatik Dil İle Okuduğunu Anlama Arasındaki İlişki. *Gaziantepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5 (1), 66-84. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/guebd/issue/64742/947582>
- Feldman, H.M. ve Messick, C. (2007). Assessment of language and speech. M.L. Wolraich, D.D. Drotar, P.H. Dworkin ve E.C. Perrin (Editörler), *Developmental Behavioral Pediatrics: Evidence and Practice* içinde (s. 177-190). Philadelphia: Mosby Elsevier.
- Ferrara, M., Camia, M., Cecere, V., Villata, V., Vivenzio, N., Scorza, M., & Padovani, R. (2020). Language and Pragmatics Across Neurodevelopmental Disorders: An Investigation Using the Italian Version of CCC-2. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 50(4), 1295–1309. <https://doi.org/10.1007/s10803-019-04358-6>
- Geurts, H. M., & Embrechts, M. (2008). Language profiles in ASD, SLI, and ADHD. *Journal Autism Developmental Disorders*, 38, 1931–1943. <https://doi.org/10.1007/s10803-008-0587-1>
- Geurts, B., Kissine, M., & van Tiel, B. (2019). *Pragmatic reasoning in autism*. In *Thinking, reasoning, and decision making in Autism* (pp. 113-134). Routledge. <https://books.google.com>
- Geurts, H. M., Verté, S., Oosterlaan, J., Roeyers, H., Hartman, C. A., Mulder, E. J., ... Sergeant, J. A. (2004). Can the Children's Communication Checklist differentiate between children with autism, children with ADHD, and normal controls? *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 45(8):1437-53. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2004.00326.x>
- Gillam R. B, Pearson NA. (2017). *Test of Narrative Language Second Edition (TNL-2)*. Austin: Pro-Ed. <https://www.proedinc.com/Products/14560/tnl2-test-of-narrative-languagesecond-edition.aspx>
- Gilliam, J. E., Miller, L. (2006). *Pragmatic Language Skills Inventory*. Austin, TX: Pro-Ed. Review of the Pragmatic Language Skills Inventory. Guyette, T., Kelly, D. Buros Institute of Mental Measurements, 461-466. <https://bestpracticeautism.blogspot.com/2012/05/test-review-pragmatic-language-skills.html>

- Gibson, T., Adams, C., Lockton, E., & Green, J. (2013). Social communication disorder outside autism? A diagnostic classification approach to delineating pragmatic Language impairment, high functioning autism and specific language impairment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(11), 1186–1197. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12079>
- Gleason, J. B., Ratner, N. B. (2017). *The Development of Language* (9. Baskı). Pearson.
- Grice, H. (1975). Logic and Conversation. In J. Cole, P. & Morgan (Ed.), *Studies in Syntax and Semantics.I* (pp. 41–58). Academic Press. <https://doi.org/10.2307/324613>
- Griffiths, C. C. B. (2007). Pragmatic abilities in adults with and without dyslexia: A pilot study. *Dyslexia*, 13(4), 276-296. <https://doi.org/10.1002/dys.333>
- Helland, W. A., & Helland, T. (2017). Emotional and behavioural needs in children with specific language impairment and in children with autism spectrum disorder: The importance of pragmatic language impairment. *Research in Developmental Disabilities*, 70,33-39. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2017.08.009>
- Helland, W. A., & Heiman, M. (2007). Assessment of pragmatic language impairment in children referred to psychiatric services: a pilot study of the Children's Communication Checklist in a Norwegian sample. *Logopedics Phoniatrics Vocology*, 32, 23-30. <https://doi.org/10.1080/14015430600712056>
- Helland, W. A., Lundervold, A. J., Heimann, M., & Posserud, M. B. (2014). Stable associations between behavioral problems and language impairments across childhood - The importance of pragmatic language problems. *Research in Developmental Disabilities*, 35 (5), 943-951. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2014.02.016>
- Hewitt, L. E., (2000). Assessing Communicative Intents : A Situated Pragmatics Approach. *Semin Speech Lang*, 21(3), 257-266. <https://doi.org/10.1055/s-2000-13199>
- Hoffmann, A., Martens, M. A., Fox, R., Rabidou P., & Andridge, R. (2013). Pragmatic Language Assessment in Williams Syndrome: A Comparison of the Test of Pragmatic Language-2 and the Children's Communication Checklist-2. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 22(2), 198-204. [https://doi.org/10.1044/1058-0360\(2012/11-0131\)](https://doi.org/10.1044/1058-0360(2012/11-0131))
- Hyter, Y. D. (2007). Pragmatic Language Assessment. *Topics in Language Disorders*, 27(2), 128–145. <https://doi.org/10.1097/01.tld.0000269929.41751.6b>
- Im-Bolter, N. & Cohen. N. (2007). Language Impairment and Psychiatric Comorbidities. *Pediatric Clinics of North America*, 54(3), 525–542. <https://doi.org/10.1016/j.pcl.2007.02.008>
- İşıtan S. (2010). Normal Gelişim Gösteren ve Dikkat Eksikliği Hiperaktivite bozukluğu Tanılı Çocukların Anlatı Analizine Dayalı Dil Becerilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- İşıtan, S. & Doğan, Ö. (2011). İlkokul 1. 2. ve 3. sınıf öğrencilerinin öykü anlatma becerilerinin anlatı analizine dayalı olarak incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 177, 175-186. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2015.2167>
- İşıtan, S. & Turan, F. (2014). Çocuklarda dil gelişiminin değerlendirilmesinde bir anlatı analizi yaklaşımı olarak öykü anlatımı. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 13 (25), 105-124. https://www.researchgate.net/publication/293823145_Isitan_S_Turan_F_2014_Cocuklarda_Dil_Gelisiminin_Degerlendirilmesinde_Bir_Anlati_Analizi_Yaklasimi_Olarak_Oyku_Anlatimi_Egitim_Bilimleri_ve_Uygulama_13_25_105-124
- İyigün, E. (2021). *Erken Çocuklukta Dil Kullanım Envanteri (Lm): Pragmatik Dil Gelişimi Değerlendirmesi'nin Türkçe Uyarlama, Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Janik Blaskova, L., & Gibson, J. L. (2021). Reviewing the link between language abilities and peer relations in children with developmental language disorder: The importance of children's own perspectives. *Autism & Developmental Language Impairments*. <https://doi.org/10.1177/23969415211021515>

- Johnston, J. (1993). Definition and diagnosis of language development disorders. In G. Blanken, J. Dittman, H. Grimm, J. Marshal & C. Wallesch (Eds) , *Linguistic Disorders and Pathologies: An International Handbook* (pp.574-585). Berlin: De Gruyter.
- Karmiloff-Smith, A. (1979). *A functional approach to language: A study of determiners and reference*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Ketelaars, M. P., Cuperus, J., Jansonius, K., & Verhoeven, L. (2010). Pragmatic language impairment and associated behavioural problems. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 45(2), 204-214. <https://doi.org/10.3109/13682820902863090>
- Ketelaars, M. P., Cuperus, J. M., van Daal, J., Jansonius, K., & Verhoeven, L. (2009). Screening for pragmatic language impairment: The potential of the children's communication checklist. *Research in Developmental Disabilities*, 30(5), 952-960. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2009.01.006>
- Ketelaars, M. P., Jansonius, K., Cuperus, J., & Verhoeven, L. (2016). Narrative competence in children with pragmatic language impairment: A longitudinal study. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 51(2), 162-173. <https://doi.org/10.1111/1460-6984.12195>
- Law, J., & Roy, P. (2008). Parental report of infant language skills: A review of the development and application of the communicative development inventories. *Child and Adolescent Mental Health*, 13, 198-206. doi:10.1111/j.1475-3588.2008.00503.x
- Laws, G., Bishop D.V.M. (2004). Pragmatic language impairment and social deficits in Williams syndrome: a comparison with Down's syndrome and specific language impairment. *Int J Lang Commun Disord*, 39(1):45-64. <https://doi.org/10.1080/13682820310001615797>
- Lavi, A., Mainess, K.J., & Daher N. (2016). Clinical assessment of pragmatics (CAPs): A validation study of a video-based test of pragmatic language in adolescent students. *Autism Open Access*, 6(2), 1-6. <https://doi.org/10.4172/2165-7890.1000172>
- Lee, M., Bush, L., Martin, G.E., Barstein, J., Maltman, N., Klusek, J., & Losh, M. (2017). A multi-method investigation of pragmatic development in individuals with down Syndrome. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 122(4), 289-309. <https://doi.org/10.1352/1944-7558-122.4.289>
- Leinonen, E. & Letts, C. (1997). Why pragmatic impairment? A case study in the comprehension of inferential meaning. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 32(2s), 35-51. <https://doi.org/10.1111/j.1460-6984.1997.tb01623.x>
- Levinson, S., Eisenhower, A., Bush, H. H., Carter, A. S., & Blacher, J. (2020). Brief Report: Predicting Social Skills from Semantic, Syntactic, and Pragmatic Language Among Young Children with Autism Spectrum Disorder. *Journal of Autism & Developmental Disorders*, 50(11), 4165-4175. <http://dx.doi.org/10.1007/s10803-020-04445-z>
- Levinson, S. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: University Press.
- Lieven, E., Pine, J. M., & Barnes, H. D. (1992). Individual differences in early vocabulary development : Redefining the referential-expressive distinction Individual differences in early vocabulary development : redefining the referential-expressive distinction. *Journal of Child Language*, 19(12), 287-310. <https://doi.org/10.1017/S0305000900011429>
- Loukusa, S., Leinonen, E., Kuusikko, S. et al. (2007). Use of Context in Pragmatic Language Comprehension by Children with Asperger Syndrome or High-Functioning Autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 37, 1049-1059. <https://doi.org/10.1007/s10803-006-0247-2>
- Loyd, P., Peers, L. & Foster, C. (2010). The listening skills test - a new instrument to assess children's pragmatic ability. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 36 (1), 429-434. <https://doi.org/10.3109/13682820109177924>
- Losh M, & Capps L. (2003). Narrative ability in high-functioning children with autism or Asperger's syndrome. *J Autism Dev Disord*, 33(3), 239-51. <https://doi.org/10.1023/a:1024446215446>
- Mackie, L., & Law, J. (2010). Pragmatic language and the child with emotional/behavioural difficulties (EBD): A pilot study exploring the interaction between behaviour and communication

- disability. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 45, 397-410. <https://doi.org/10.3109/13682820903105137>
- Mandy, W., Wang, A., Lee, I. & Skuse, D. (2017). Evaluating social (pragmatic) communication disorder. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 58(10), 1166-1175. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12785>
- Martin, G., Bush, L., Klusek, J., Patel, S. & Losh, M. (2018). A Multimethod Analysis of Pragmatic Skills in Children and Adolescents With Fragile X Syndrome, Autism Spectrum Disorder, and Down Syndrome. *Journal of Speech Language and Hearing Research*, 61 (12), 3023-3037. https://doi.org/10.1044/2018_JSLHR-L-18-0008
- Mayer, M. (1969). *Frog Where Are You*.
- Namlı, Ş., & Şahin, S. (2022). İletişim bozukluklarının klinik olarak değerlendirilmesi: “İletişim Becerileri Kontrol Listesi-2 (İBKLL-2)”nin Türkçe versiyonunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Hacettepe Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 9(2), 469-496. doi: 10.21020/husbfd.1021222
- Norbury, C. F. (2014). Practitioner Review: Social (pragmatic) communication disorder conceptualization, evidence and clinical implications. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 55 (3), 204-216. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12154>
- Ninio, A., Snow, C.E., Pan, B.A., & Rollins, P. (1994). Classifying communicative acts in children's interactions. *Journal of Communication Disorders*, 27, 157-187. [http://dx.doi.org/10.1016/0021-9924\(94\)90039-6](http://dx.doi.org/10.1016/0021-9924(94)90039-6)
- O'Neill, D. K. (2007). The language use inventory for young children: a parent-report measure of pragmatic language development for 18- to 47-month-old children. *J. Speech Lang Hear Res*, 50(1), 214-28. [https://doi.org/10.1044/1092-4388\(2007/017\)](https://doi.org/10.1044/1092-4388(2007/017))
- Osman, D. M., Shohdi, S. & Aziz, A. A. (2011). Pragmatic difficulties in children with Specific Language Impairment. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology*, 75, 171-176. <https://doi.org/10.1016/j.ijporl.2010.10.028>
- Ökcün Akçamuş, M. Ç., Acarlar, İ. F., Alak, G., & Keçeli Kaysili, B. (2019). Validity and reliability study of the early social communication and interaction scale (ESCI) for children with autism spectrum disorder. *Hacettepe Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(4), 1015-1036. <https://doi.org/10.16986/HUJE.2018046445>
- Özduvan, V. (2005). 6-7 Yaş Normal Gelişim Gösteren Çocuklarda Zeka ve Pragmatik Dil Yetileri Arasındaki İlişki (Yayımlanmamış yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Paul, R. (2002). *Introduction to Clinical Methods in Communication Disorders* (pp.128-133). Baltimore: Paul.H.Brookes, Publishing Co, Inc.
- Philofsky, A, Fidler, D.J., & Hepburn, S. (2007). Pragmatic language profiles of school-age children with autism spectrum disorders and Williams syndrome. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 16 (4), 368-380. [https://doi.org/10.1044/1058-0360\(2007/040\)](https://doi.org/10.1044/1058-0360(2007/040))
- Prutting, C. A. (1982). Pragmatics As Social Competence. *Journal of Speech & Hearing Disorders*, 47(2), 123-134. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1044/jshd.4702.123>
- Prutting, C. A., & Kirchner, D. M. (1987). A clinical appraisal of the pragmatic language aspects of Paradigm for Conceptualizing Pragmatic Aspects of Language. *Journal of Speech and Hearing Disorders*, 52, 105-119. <https://doi.org/10.1044/jshd.5202.105>
- Reed, V. A. (2018). *Introduction to Children with Language Disorders* (5. Baskı). Pearson Education.
- Reese, E., Suggate, S. P., & Schaughency, E. (2010). Children's oral narrative and reading skills in the first 3 years of reading instruction 3 years of reading instruction. *Reading and Writing*, 23(6), 627-644. <https://doi.org/10.1007/s11145-009-9175-9>
- Reilly J, Losh M., Bellugi U., & Wulfeck B. (2004). “Frog Where Are You?” Narratives in children with specific language impairment. Early focal brain injury and williams syndrome. *Brain and Language*, 88, 229-247. [https://doi.org/10.1016/s0093-934x\(03\)00101-9](https://doi.org/10.1016/s0093-934x(03)00101-9)

- Renfrew, C. (1995). *Renfrew Bus Story Manual: A Test of Narrative Speech* (3rd ed.). Oxford, United Kingdom: Renfrew/ Winslow.
- Rice, M., Sell, M., & Hadley, P. (1990). The social interactive coding system: An on-line, clinically relevant descriptive tool. *Language, Speech and Hearing Services in Schools*, 21, 2–14. <https://doi.org/10.1044/0161-1461.2101.02>
- Roth, F. P. & Spekman, N. J. (1984). Assessing the pragmatic abilities of children: Part 1. Organizational framework and assessment parameters. *Journal of Speech and Hearing Disorders*, 49, 2–11. <https://doi.org/10.1044/jshd.4901.02>
- Ryder, N., & Leinonen, E. (2014). Pragmatic Language Development in Language Impaired and Typically Developing Children: Incorrect Answers in Context. *Journal of Psycholinguistic Research*, 43(1), 45–58. <https://doi.org/10.1007/s10936-013-9238-6>
- Seçkin Yılmaz, Ş. & Şemşedinovska, B. (2020). Öğrenme güçlüğü olan ve olmayan öğrencilerin pragmatik dil becerilerinin incelenmesi. *Dil Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 335-355. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dkyad/issue/59228/782045>
- Schneider P, Dube R, Hayward D. (2005). *The Edmonton Narrative Norms Instrument*. <https://www.ualberta.ca/communications-sciences-and-disorders/resources/clinical-supervisors/edmonton-narrative-norms-instrument/index.html>
- Shields, J., Varley, R., Brocks, P., & Sirripson, A. (1996). Social cognition in developmental language disorders and high-level autism. *Dev Med Child Neurol*, 38(6), 487–495. <https://doi.org/10.1111/j.1469-8749.1996.tb12109.x>
- Simmons, E., Paul, R., & Volkmar, F. (2014). Assessing pragmatic language in autism spectrum disorder: The Yale in vivo pragmatic protocol. *Journal of Speech, Language & Hearing Research*, 57(6), 2162–2173. https://doi.org/10.1044/2014_jslhr-l-14-0040
- Smith, B., & Leinonen, E. (1992). *Clinical pragmatics*. London: Chapman and Hall.
- Smith, E., Naess, K. & Jarrold, C. (2017). Assessing pragmatic communication in children with Down syndrome. *Journal of Communication Disorders*, 68, 10-23. <https://doi.org/10.1016/j.jcomdis.2017.06.003>
- Tezel, D. (2015). Erken çocuklukta günlük iletişim becerilerinin pragmatik profillerinin değerlendirilmesi. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Timler, G. R. (2008). Social knowledge in children with language impairments: Examination of strategies, predicted consequences, and goals in peer conflict situations. *Clinical Linguistics and Phonetics*, 22(9), 741–763. <https://doi.org/10.1080/02699200802212470>
- Topbaş, S. (2006). *Dilin Bileşenleri. Dil ve Kavram Gelişimi*. (6. Baskı). Kök Yayıncılık.
- Torre Carril, A. & Pérez-Pereira, M., (2019). Pragmatic abilities in children with ASD, ADHD, Down syndrome and typical development through the Galician version of the CCC-2. *Revista de Logopedia, Foniatría y Audiología*, 39 (3), 105-114. <https://doi.org/10.1016/j.rlfa.2019.03.003>
- Turan, F. F. (2012). İletişim, Dil ve Konuşma Bozukluğu Olan Çocuklar. Metin, E. N. (Ed.) *Özel Gereksinimli Çocuklar* içinde (pp. 143-184). Maya Akademi.
- Ünal, Ş. (2014). İletişim Becerileri Kontrol Listesi-2'nin Türkçeye Uyarlama, Çalışması. (Yayımlanmamış yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ünözkan-Aksu, G. (2022). *Otizm spektrum bozukluğu olan ve tipik gelişen çocuklarda zihin kuramı becerileri ve pragmatik dil becerileri arasındaki ilişkinin karşılaştırılması*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Van Den Heuvel, E., Manders, E., Swillen, A., & Zink, I. (2016). Developmental trajectories of structural and pragmatic language skills in school-aged children with Williams syndrome. *Journal of Intellectual Disability Research*, 60 (10), 903-919. <https://doi.org/10.1111/jir.12329>
- Vega-Rodríguez, Y. E., Garayzabal-Heinze, E., & Moraleda-Sepúlveda, E. (2020). Language development disorder in fetal alcohol spectrum disorders (FASD), a case study. *Languages*, 5(4), 37; <https://doi.org/10.3390/languages5040037>

- Volden, J., & Lord, C. (1991). Neologisms and idiosyncratic language in autistic speakers. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 21(2), 109–130. <https://doi.org/10.1007/BF02284755>
- Wagner C. R., Nettelbladt, U., Sahlén, B., & Nilholm, C. (2000). Conversation versus narration in pre-school children with language impairment. *Int J Lang Commun Disord*, 35(1), 83-93. <https://doi.org/10.1080/136828200247269>
- Wiig, E. & Secord, W. (1989) *Test of Language Competence: Technical Manual (9780158955605): Books*.
- Zaidman-Zait A, & Most, T. (2020). Pragmatics and Peer Relationships Among Deaf, Hard of Hearing, and Hearing Adolescents. *Pediatrics*, 146 (3), 298-303. <https://doi.org/10.1542/peds.2020-0242J>